

DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

ZA UMETNOST IN ZA ZNANSTVO.

UREJA

DR. FRANČIŠEK LAMPE.

Z Bogom za narod.

IZHAJA DVAKRAT NA MESEC.

ZALAGA UREDNIKIN LASTNIK. — TISKA KATOLISKA TISKARNA.

Cena na leto 8 K 40 h, pol leta 4 K 20 h, četrť leta 2 K 10 h; za
dijake na leto 6 K 80 h. Za Ameriko na leto 2 dolarja, za Italijo
10 lir, za Nemčijo 8 mark.

Vsebina 10. zvezka.

	Stran
O lepoti. (Spisal <i>dr. Fr. L.</i>) [Dalje.]	289
Idile planinke . . . II., III., IV., V. (Zložila <i>Ljudmila.</i>)	291
Pod rimskim orlom. (Povest. — Spisal <i>I. M. Dovič.</i>) (Dalje.)	293
Pomlad — se poslavlja. (List iz umetnikovega dnevnika. — Spisal <i>F. S. Finžgar.</i>) [Konec.]	298
Puci. (Z naših gorá. — Spisal <i>Fr. Kočan.</i>)	302
Moj Maj: Tulipan. — Prt. — Šmarnice. — Zadnji dan. (Zložil <i>Silvin Sardenko.</i>)	307
Prenašanje delujočih močij z elektriko. (Spisal <i>dr. Simon Šubic.</i>)	308
Izprehodi po Slavoniji. (Spisal <i>dr. J. Marinko.</i>) I., II.	314
Književnost	318
<i>Slovenska književnost. Pomladni glasi. X. zvezek. — Poljska književnost.</i>	
Časopis	319
Razne stvari	320
<i>Solnčni mrak dne 28. vel. travna t. l. — Naše slike.</i>	

Na platnicah.

Pogovori. [Dalje.]

Slike.

Madona z liščkom. (Slikal <i>Rafael Sanzio.</i>)	297
Nova cerkev pri D. M. v Polju. (Fot. <i>I. Kotar.</i>)	305
Pomladna bajka. (Risal <i>Fr. Dobnikar.</i>)	313

Prošnja uredništva.

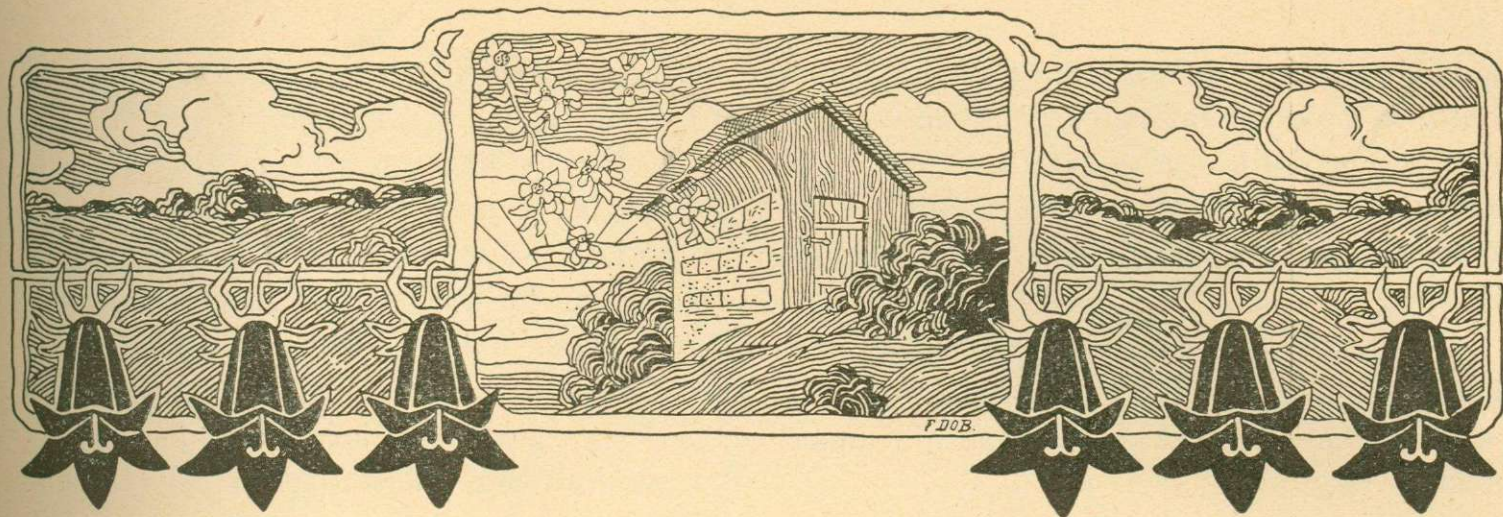
Prijatelje vljudno prosimo, da bi nam sporočili, ako vedó za kako sliko pok. pisatelja *Valentina Mandelca.* Ako jo najdejo, naj nam jo poskrbé na naše stroške.

Jednako jih prosimo, da bi ne pozabili našega lista, ako najdejo kje portret kakega slovenskega pisatelja ali kakega drugega znamenitega narodnjaka.

Prošnja upravníštva.

Ker nam mnogi čislani naročniki dolgujejo precej naročnine — nekateri že več let —, zato jim bomo poslali položnico poštne hranilnice, na kateri bo označen dolg do konca minulega leta. Letošnja naročnina ne bo všteta. S to položnico lahko vsakdo odda pri poštnem uradu svojo naročnino brez najmanjšega stroška. Ako ne zna napisati na položnico potrebnih stvari, povedó mu na pošti. Prosimo, da bi nam čislani naročniki tega ne zamerili. Saj ne prosimo radi, a brez naročnine list ne more živeti.

Dobé se še letniki: IV. po 4 K, V. po 6 K, VII., VIII., IX., X., XI. in XII. po 8 K.

O lepoti.

(Spisal *dr. Fr. L.*)

4. O harmoniji sploh.

Ako se dobro spominjamo zakona jed-notnosti in razlike, slutimo kar ob sebi, kaj je bistvo harmonije. Ker mora biti v lepih predmetih jednota prav tako kakor razlika, morata se v istini na neki način družiti. Družita se pa tedaj, kadar naravna vez spaja različne dele v jednoto, ali kadar je jednota taka, da sestaja iz skupnih delov.

Ono skupnost delov, ki jih spaja v jed-noto, imenujemo *harmonijo*.¹ Harmonija izraža jednoto in razliko: izvira iz razlike, zbira pa in druží v jednoto.

Harmonija je med raznimi predmeti: med barvami, med glasovi, med črtami, med plo-skvami i. dr. Vendar pa je le med predmeti iste vrste: med rumeno barvo in kakim glasom ni stikanja in ni harmonije.

Harmonija je lahko ali bistvena, naravna in notranja, kakor n. pr. med deli lepo zrast-lega telesa, na katerem se udje zlagajo, uje-

majo ali stikajo po svoji naravi; ali pa je slučajna in zunanja, kadar se predmeti po vnanjosti ujemajo ali jih človek sam tako sestavi, da se ujemajo, n. pr. ako sestavim lesene pločice tako, da imajo podobo hišice, ali kamenite ploče v podobo oboka ali kaj drugega. Umetnost se opira večkrat na slu-čajno ujemanje raznih delov, a mora vedno posnemati bistveno in notranjo harmonijo.

Harmonija je medsebojno razmerje po-sebne vrste. Poznali so jo že stari. Pitago-rejci so poznali ujemanje glasov ali soglasje in vedeli, da so strune ujemajočih se zven-kov dolge v trdnem razmerju. Učili so celo, da so v takem harmoničnem razmerju ne-beški „krogi“ ali nebeška telesa.¹

Na podlagi teh nauk so poznejši marsi-kaj določili o harmoniji, posebno z ozirom na glasbo. Nauk o „soglasju“ je jako ob-širen, kakor ima tudi znamenito zgodovino.

Tudi nauk o harmoniji barv so znan-stveniki pridno gojili. Obojni nauk je po-

„ujemanje“ se težko rabi v pridevnikovi obliki; beseda „stik“ pa, ki je zares skoro isto kar „harmo-nija“ v prvotnem pomenu, nima doslej še znan-stvenega pomena „harmonije“; podala bi se znan-stveni rabi dobro zlasti zaradi lahkkih oblik, ki se dadó izvajati, n. pr.: stikanje, stično, stičnost, sti-kovno, stikovito i. dr.

¹ Več o tem pri Aristotelu: *De coelo*, II., 9.

¹ „*Harmonía*“ je grška beseda (izvira iz „*harmós*“ = stik, člen) in pomenja: vez, zvezo, uredbo, raz-mero, soglasje. A ker se je povsodi udomačila in dobila trden pomen, zato kaže, da jo tudi mi ohra-nimo. Poleg tega bi morali kaki domači besedi šele dati trden pomen. Zakaj beseda „soglasje“ n. pr. se ozira samo na skladnost zvenkov ali glasov; „skla-danje“ ima tudi drug pomen, namreč = zbiranje;

stavil na trdno znanstveno podlago Helmholtz in pokazal razloge in zakone harmonije. Po nekoliko se je pečala s tem vprašanjem tudi Herbartova šola. Nauk o sorazmerju ali proporciji je razvil natančno Zeising.

Naša stvar je, da pokažemo bistvo, podlago in glavne pojave harmonije. Podrobni nauk razkazuje nauk o posameznih umetnostih.

Herbartov nauk o harmoniji se opira samo na to, da se v naši predstavi deli ali členi družijo v celoto. Ker pa nam je lepota istinita vrlina sama na sebi, zato je tudi harmonija istinita. Harmonija je razmerje predmetov med seboj, a to razmerje ni samo v ideji, temveč je samo na sebi ali v istini.

Da je med dvema členoma harmonija, mora imeti jeden nekaj, zaradi česar se sklepa z drugim. Ako postavim gladko kolo poleg kolesa z zobmi, se ne ujemata. Kadar sta dva neobdelana kamena pred nami, ne moremo reči, da je kaka harmonija: ako sta pa obdelana vsaj po jedni strani, se zaradi tiste ujemata. — Taki preprosti vzgledi kažejo, da mora biti za harmonijo med dvema členoma vsaj jeden element skupen. Ta skupnost pa ni v tem, da bi se člena dotikala, dovolj je že, da sta si podobna. Podobna sta si dva predmeta tedaj, kadar se dve obliki deloma skladata, n. pr. velik krog in mal krog, pravi obraz in njegova slika, dve kolesi, dve drevesi i. dr. Postavimo dva podobna predmeta drugega poleg drugega, pa imamo tudi harmonijo. Umeva se, da je skladnost še popolnejša, ako sta predmeta jednaka: a kjer je enakost, tam ni razlike in to ne ustreza zakonu lepote. Dve popolnoma jednaki sliki druga poleg druge nam ugajata manj kakor jedna sama. Ako pa sta nekoliko različni, nam tak vzpored ugaja. Vsestranska nepodobnost bi pa zopet ne ugajala, ker bi bila brez harmonije.

Dva predmeta sta v razmerju med seboj, sta pa tudi v razmerju do celote, ako sta oba le člena jedne celote. Ko gledamo človeka, ne primerjamo samo glave s trupom, ampak glavo in trup posebej pri-

merjamo s celim telesom. Tako imamo tri predmete, ki so v razmerju.

Kadar sta dve razmeri med seboj jednaki, tedaj je med členi sorazmerje ali proporcija. Kdor ima dvajset tisoč kron, pre-sega ravno tolikokrat svojega soseda, ki ima le pet tisoč, kakor dečko, ki ima dvajset novčičev, drugega, ki ima le pet novčičev. Tako sorazmerje družijo člene med seboj, kakor vsakdo vidi. V sorazmerju ali proporciji se kaže podobnost. Sorazmerje v življenju je n. pr.: Kakor vlada gospodar svojo hišo, tako kralj svojo državo; kakor delajo udje za želodec, želodec pa za ude, tako delajo državljani za poglavarstvo, poglavarstvo pa za državljane; kakor razdenejo viharji lepo pokrajino, tako pokončajo strasti človeško srce . . . Takih enakih in podobnih razmer je lahko najti povsodi. Ta podobnost mnogokrat družijo več delov ali predmetov v celoto ali jednoto. Glasba in poezija rabita ritem, da je v zunanji obliki podobnost in enakomernost, s tem pa tudi jednotnost. Na sorazmernost se ozira stavbar, kipar, slikar in tudi priroda jo kaže v svojih lepih predmetih. Gorenjska stran je tako lepa, ker ima obširne ravnine z visokimi gorami, obe v pravem razmerju.

Sorazmerje štirih členov izražamo v obliki $a : b = c : d$. Posebno važno za lepoto pa je tisto sorazmerje, v katerem sta srednja člena jednaka ($b = c$); slika sorazmerja je tedaj: $a : b = b : c$. V takem sorazmerju družijo srednji člen obe razmeri v očitno jednoto. Kadar razdelimo kako črto tako, da je manjši del črte v tistem razmerju do večjega dela, kakor večji del do celote, tedaj imenujemo to delitev „zlato rez“, ki je jako važna za spoznavanje prirode in umetnin. (V prejšnjem vzgledu je $c = a + b$). Ker je to sorazmerje sila važno za lepoto, bomo pozneje o njem obširneje govorili.

Opazovanje glasbe uči, da je za soglasje ugodno tisto razmerje, v katerem se členi (strune) glasé v razmerju: $1 : 2 : 3 : 5 : 8 : 13 : 21$ itd. To razmerje je v zvezi z razmerjem zlate rezi, kakor bomo pozneje pokazali.

Zakon harmonije velja tudi v barvah. Po nauku optike so vse barve v jednoto združene v beli barvi. Ako s primernim steklom (prizmo) združimo vse mavrične barve, dobimo belo barvo. A ni treba, da združimo vse mavrične barve, ako hočemo dobiti belo barvo: že po dve in dve barvi, ako ju združimo v pravem razmerju, učinjata belo barvo in sicer te-le: rdeča in zelena, vijolčasta in rumena, modra in zagorela (orange). Dve taki barvi se imenujeta dopolnilni in sta druga poleg druge prijetni. Prijetni sta, ker sta harmonični, ker učinjata celoto. Ker je zelena barva sestavljena iz rumene in modre, ugajajo popolno vse tri skupno: rumena, rdeča, modra, manj pa samo dve.

Harmonični so tudi obrisi, oblike sploh, svetlobni pojavi, gibanje ako se stikajo posamezni deli in se ujemajo s celoto. Kjer ni harmonije, ni celote in jednote, ni lepote.

Vesoljna priroda nam priča, da je zakon harmonije splošen. Kakor se deli lepih predmetov med seboj ujemajo, tako se ujemajo tudi deli vesoljne prirode. Povsodi je mnogovrstnost, ob jednom pa skupnost in jednotnost. Da se ne oziramo na nebeška telesa s čudovito razliko svetlobe in oblike

v ozvezdijh, pogledjmo samo na zemljo. Tu so tri velike vrste bitij: rudnin, rastlin in živalij. Pa vse tri so med seboj zvezane: rastline stojé na podlagi rudnin, in živali na podlagi obeh. Kolika mnogovrstnost je na površini zemski! Ravnine in gore se menjavajo v raznih oblikah in veličinah. In razmerje med suho zemljo in morjem: koliko mnogovrstnosti izvira iz tega! In vendar je tu tudi skupnost in jednota, zaradi tega harmonija, kar opazuje vsakdo ob morskem obrežju. Kako čudovita harmonija je med rastlinami, malimi in velikimi! Treba je le nekoliko opazovati gozd in njega življenje, da se prepričaš o velikem zakonu harmonije, ki vlada v njem. In v živalstvu ni drugače. Celo tam, kjer se navidezno moti harmonija, ko namreč žival pokončuje žival, kjer prirodne sile uničujejo življenje, opazamo prav v tem navideznem motenju harmonijo, ker za takim uničevanjem se vzbuja novo življenje, in tako se giblje in deluje priroda. Nad vse pa utrjuje harmonijo v živalstvu in zlasti v človeštvu razlika spolov in množenje živih bitij. Kakor je na jedni strani po spolu razlika med bitji, tako je pa prav zaradi tega najtrdnjša vez in popolna harmonija med njimi. (Dalje.)

Idile planinke . . .

II.

Na planinci kukavička kuka,
glasno poje; Anka zlate šteje . . .
Kaj li se dekletce srečno smeje,
ko na gori kukavička kuka?

„Aj, ne boš me tica premotila!
Imam dvore in polje bogato,
imam v skrinjici rumeno zlato,
aj, ne boš me tica premotila.“

Dragi moj pohaja na planini,
bistro mu oko je, lahna hoja,
pazi, pazi drobna tica moja,
dragi moj pohaja na planini!“

Kukavica poje pesmi svoje.
In ropot se čuje od skalovja . . .
Kot otožno pesem kraj grobovja —
kukavica poje pesmi svoje.

Pesem tako Anki je zapela:
„Dragega s planine več ne čakaj!
ob rumenih zlatih plakaj, plakaj!“
Pesem tako Anki je zapela.

III.

Po cesti roma potnik mlad,
Bog ve, odkod, in Bog ve, kam.
Tako je sam, na svetu sam,
in srce mu je brezi nad.

Skoz vas držita pota dva,
oj pota dva, on ju pozna:
do tihih domov za vasjo,
do bele kočice pod goro.

Katerega bo pač izbral
in kje nocoj bo nočeval?
„Do katerih domov, potnik moj,
bi rad poromal še nocoj?“

Tam v beli hiši pod goro
mu draga poročena je;
tam v tihi grobič za vasjo
mu mati položena je.

In kam naj gre, na kateri grič,
kje srcu dražji je mrlič:
pod temno rušo, ali tam,
kjer je pri gori beli hram?

IV.

Brhka kot planinska vila,
mila kakor zvezdni svit
je na vrt zvečer hodila
drobnih rožic si kropit.

Noč odeta z zvezdnim pasom,
ah, kako je to lepó:
toda še z jasnejšim krasom
je odeto nje oko.

Božji žar iz njega sije
kot iz zvezde sred noči,
ni na nebu zvezde, ni je
jasne, kot so nje oči.

Slavci v logu žvrgolijo,
uspavanke si pojó:
a še lepšo poezijo
njena usta prinesó.

Kakor da glasí se milo
mandoline spev ubran,
tako njeno naročilo
plava čez tihotno plan.

A na vasi, tam na vasi
nekdo sluša jo molčé;
znani glasi, mili glasi,
pot so našli mu v srce.

V.

„Hčerka draga, le verjami
idealom mladih let,
za spomin jih s sabo vzami,
za spomin v prostrani svet!

Ko pohajala boš sama
dolga pota trudnih nog,
v duhu s tabo pojde mama,
in kraj tebe bodi Bog!

Srce bo ti hrepenelo
iz tujine v rodni kraj,
v željah često duša tvoja
bo odplavala nazaj.

Tamkaj v svetu, v širnem svetu
tujci se srečavajo,
brez pozdrava, brez ljubezni
srca se spoznavajo.

Hčerka draga, le verjami
zlatim sanjam mladih let,
za spomin jih s sabo vzami,
za spomin v prostrani svet!“

Z zlatom se ljubav kupuje
in prodaja za zlato,
kdo prijatelju veruje
in zvestobi, kaj za to?

S čim prijateljstvo se vrača?
Le s prijateljstvom vsikdar!
In ljubezen, kaj poplača?
Le ljubezni čiste žar!

Ljudmila.

Pod rimskim orlom.

(Povest. — Spisal I. M. Dovič)

(Dalje).

VII. Na begu.

Ticijana je podila konja skozi goščo na stezo, ki je vodila okrog hribov na rimsko cesto.

Ko se je čutila varno, je odpočila na gozdni tratini, nakrmila živinčeti, zaužila ostanke svojega brašna in počakala večera.

Predno je odrinila, je vzela iz torbe, ki je visela njenemu konju ob boku, nekaj cunj in jih navezala konjema na kopita. S tem je hotela zvita ženska zbrisati sled za seboj. Zajaše svojega rjavca in v dobri uri se približa Nauportu, kolikor mogoče izogibaje se velike ceste.

Večerna tihoata se je bila vlegla po trgu in okolici. Nemirni dnevni dogodki so ljudi zgodaj odpravili z ulic. Ticijana priveže konja izven trga med grmovjem, sama pa oprezno krene v Nauport. Ni ji bilo treba buditi straže pri glavnem dohodu, ker nobene ni bilo. Hitro je smuknila mimo nekaterih hiš ter kmalu vstopila v svojo hišo, ki je bila spredaj in zadaj do stežaja odprta. Vse tiho, le lahen jug ji je potiskal v nos vinske duhove. Ticijana ukreše ogenj, zapali trsko in zazre na klopi spečega sužnja. Sune ga v bok, da zviškoma plane po koncu.

„O matrona, dobra matrona!“ zakliče suženj, maneč si oči.

„Hitro se napravi, da pojdeš z mano. Dober kuhar si, da te prekosi le še magistrova Eubula. Zato ti preskrbim svobodo, in v Akvileji boš užival lepo prosto življenje.“

„Hvala ti, cenjena matrona.“

„Le hitro se obrni, Lason!“

In matrona izgine v stranskih sobah, pobere iz prikrite skrinje vse dragocenosti, kar se je dalo hitro v malo prtjago spraviti in odnesti.

„Lason, ti nesi to, jaz bom nesla to.“

In Ticijana s sužnjem se je vračala po isti poti do svojih konj. Tamkaj je navezala vse konjema na hrbet in zajahala proti Longatiku.

Počasi sta korakala konja po cesti. Ticijana pa se je obrnila k sopotniku.

„Povej mi, Lason, kako se je pravzaprav godilo danes in včeraj v Nauportu?“

In suženj ji je popisal na drobno vse dogodke. Pravil je, kako so vojaki pustošili Nauport, kako so za norca imeli taborskega poveljnika, kako se je prikazal Kalvencij in razgnal vojake pred magistrovo palačo.

Lason ni imel nobenega opravila, zato je lazil ves dan okrog in vse dogodke natanko opazoval. Bil je dobro poučen v vseh stvareh, le tega ni povedal, kako je vojakom klet odpiral in vino točil. Pač pa je zatrjeval, da se je branil klet odpreti in da so ga zvezali, pobrali mu ključke in na pol mrtvega pustili.

„In kdo je ukazal vojakom ulomiti v mojo klet?“

„Tisti Kalvencij. Eubula mi je pravila, da se ženi pri magistrovi hčeri.“

„Odkod pa ve to?“

„Oklacija ji je sama pravila. Tisti legatov sin, Polijon, sicer lazi za njo, a za tega Oklacija ne mara. Oče pa ji hoče usiliti Polijona, ker je tribun in bogatejši od Kalvencija.“

Tako je Ticijana počasi iz sužnjevih ust zvedela vse novice in skrivnosti, ki so jo zanimale. Ko sta pa prišla že visoko v planine, dé ženska:

„Lason, kreniva nekoliko v gozd, meni je malo slabo.“

In popotnika razjašeta konja in sedeta v listje. Lason je skrbno popraševal, ali hoče iz posodice mrzle vode?

„Ne, Lason, sedi semkaj!“

In Lason sede poleg Akvilejke. Ta pa nasloni levico in glavo na ramo njegovo.

Lason je sedel nepremično, misleč da podpira oslabeledo ženo in svojo gospodinjo, a Ticijana je tedaj izmaknila z desnico izza pasú dolg nož, ki se je v nočnem svitu zablistal za sužnjevim hrbtom. Suženj ga ni videl. Ticijana dvigne desnico, levica ji pade z rame, glava ji skoči po konci, in predno je Lason umel, kaj hoče ženska, je zasadila Ticijana jeklo v tilnik sužnjeva.

Uboga žrtev ženske premetenosti zarjove, zarohni, zaječi, potem se zvrne na obraz. Iz tilnika je kri vrela na tla, da je bilo kmalu truplo kakor v luži.

Ubožec! Prestal je hitro težo življenja. Slikal si je v duhu svojo osvoboditev in lepo bodočnost, a sedaj ga je poslala gospodarica na oni svet.

Zlobna Akvilejka je flegmatično brisala krvavi nož v listju in govorila:

„Lep dar sem pripravila divjim zverinam. Zato naj me ne motijo na potu. Ti pa, Lason, si moral umreti. Ko bi živel, bi bil priča mojih dejanj. A za to te ne potrebujem.“

Ticijana zajaše in odhiti na cesto. Izpod bode konja in kmalu je na vrhu planine. Tamkaj krene v stran, da bi se ognila rimske postaje „monumentum ad Pirum.“

Dostikrat sta se konja izpodtaknila na strmih kamenitih grebenih, a jahalka se za to ni menila. Liki divji lovec je bežala po skalnatih tleh in mahovnatih melinah, dokler ni krenila na cesto.

Rjavec zašepa na sprednjo nogo. Cunja se je še držala noge in se zamotala ob trnjevo robido, da si je konj skoro izvil nogo. Hipoma skoči jahalka na drugega konja.

In spet sta hitela konja po cesti, zakaj poganjala ju je neugnana Akvilejka.

Napočilo je jutro, lepa dolina se je razprostrla pred jahalko. Zelene trte, razcvetla drevesa so jo pozdravljala in sinje nebo se ji je zasmejal.

Jata divjih golobov vzleti iz bližnjega gozda. Ticijana je jahala počasi.

„Tu blizu je gotovo voda, kamor hodijo golobje vodo pit. Konja sta žejna. Pogledajmo!“

In Ticijana krene po stezi v gozd. Res se ni motila. Ne daleč od pota se je zbirala deževnica v plitvi kotlini. Črni potapnik se je zmužnil v vodo, potegnivši s sabo malega polža, in rumeno obrobljeni kolovrt se je sukal sredi motne mlake.

A Ticijana ni opazovala teh drobnih živalc. Tam za votlo bukvo je nekaj zašumelo. Zdelo se ji je človeško bitje. Hitro seže po nož, poslušne in zavpije:

„Pokaži se, kdor si tam za drevesom!“

„Povej, kdo si, drugače zavihtim!“

In izza debele bukve se pokaže sulica.

„Jaz sem hči boginje Cerere.“

„Jaz pa sin boga Neptuna.“

„Jaz sem pa mislila, da si Amor.“

„Tudi tega sem vaju, če je srce za to. Zdi se mi pa, da sem te videl že včasih v Nauportu. Najbrže imaš ti malo z bogovi opraviti. A čemu vlačiš s sabo konja, ki je šepast?“

„Za tebe ga hranim.“

In izza bukve stopi suženj Flavij, držeč sulico ob rami.

„O, Flavij! Ne boj se, nič žalega ti ne storim. A kaj delaš tu? Kje je tvoj gospod Polijon?“

„Tožilo se mi je po domu, in ušel sem svojemu gospodu, ko smo popotovali v Rim.“

Ticijana stopi s konja in poda sužnju roko:

„Nič se ne boj, Flavij! Konja naj se napijeta in oddahneta, midva pa sediva in se dogovoriva!“

„Pa čemu laziš ti, lepa gospa, po teh potih?“ popraša jo suženj nezaupno, sedši ji nasproti.

„Na potu sem v Akvilejo, kjer sem doma.“

„Blagor tebi, ki potuješ na svoj dom! Jaz pa tavam po svetu in ne vem, ali bom še kdaj videl domovino. Polijon me je pobral na poti, ko je bežal iz naših gozdov. Ne morem reči, da bi se mi preslabo godilo v Emoni, a neukrotna sila me je nagnila, da sem jo popihal od svojega gospoda. Morda

sem ravnal nespametno, ker sedaj res ne vem nikamor. Ne vem ne poti, ne smeri, nimam denarja, ne tovariša. In resno sem mislil, sedeč ob tej mlaki, da naj si končam življenje.“

„Le srčnost, mladenič! Jaz hočem biti tvoja zagovornica. Ti veš, da je Polijon moj rojak in da moja beseda mnogo doseže prijem. Pojdi z mano, in če se ne srečamo na potu, izvestno naletimo na tribuna v Akvileji, in jaz bom govorila za te.“

Suženj se zamisli. Ticijana pa je dobro napeljala vodo na svoj mlin. Pač ji ni bilo do Flavija več kakor do svojega sužnja, ki ga je bila umorila, a ravno s Flavijem je hotela zopet priti v milost pri tribunu Polijonu.

„Pa odriniva! Spremljal te bom. Le prosim te še, daj mi sedaj jesti: lačen sem.“

Ticijana podá sužnju iz svoje zaloge nekaj jestvin in veselo zajaše konja, Flavij pa drugega. Kmalu sta bila na cesti. Flavijev rjavec je le še malo šepal in precej hitro sta jahala. Premetena ženska je znala dobro zabavati potrtega mladeniča plavih las in čednih lic. Hitro jima je mineval čas, zelene brajde in pisani travniki so ostajali za njima. Pomlad je trosila svoje cvetje po livadah in tičje žvrgolenje je spremljalo naša popotnika. Suženj je pozabil spominov iz otročjih let, Ticijana mu je pregnala domotožje, in Flavij je brez premisleka krenil za Ticiano po cesti v Akvilejo.

VIII. V Akvileji.

Na severni strani trdnjave ob cesti je stala hiša starišev trgovca Klodija Alpina. Prodajal je bil vse kože in nakupil obilo južnega sadja, vina, olja, medene posode in vsakršnega lepotičja. S to robo obložen se je hotel v kratkem vrniti k svoji ženi v Nauport.

Bilo je lepega pomladanskega večera, ko je sedel pred svojo hišo in premišljal, kako odrine na pot. Kar se približata na konjih dva popotna človeka; bila sta Ticijana in Flavij.

„Moj Klodij!“ vzklikne ženska, skoči s konja in se oklene trgovčevega vratú.

Ta skoro ni verjel svojim očem. In vendar je pred njim stala njegova žena. Osupel jo je gledal in šele čez nekaj časa jo poprašal:

„Kaj pa se je vendar zgodilo, da si prišla sem?“

„Oh, vojaki so se uprli in tudi meni niso prizanesli. Razdejali in vzeli so mi vse, še sama sem komaj živa odnesla pete.“

„In kdo je ta mladi suženj?“

„Pridružil se mi je po poti. Pojdimo v hišo in povem ti vse. Ali so tvoji stariši zdravi?“

„Toliko počakaj, da vaju napovem.“

In Klodij izgine v vratih. Kmalu privede na cesto vse domače in vprašanja in čudenja ni bilo ne konca ne kraja.

Ticijana je kakor vselej tudi sedaj spretno igrala ulogo tajne kovarice, Flavij pa ji je zvesto pritrjeval.

Minula je noč. Ko je dopoldne pomladansko solnce sipalo svoje žarke na morje, bila je Ticijana opravljena v lično obleko. Zapustila je hišo in dihala prijetni obmorski zrak. Šla je mimo veličastnih palač akvilejskega mesta, ki so se lesketale v pisanih barvah. Počasi je prišla do morja in se ozirala okrog. Kamor je pogledala, povsodi spomini iz mladih let: ljubke vile, prostorni vrtovi z bujno zelenjavo, akacije, oljke, trte, vse je rastlo bujno in obilno. — Ko se je nagledala tega, se je vrnila v mesto in korakala naravnost proti Kapitolu. Slišala je bila sinoči, da prebiva sedaj cesar Tiberij v Akvileji. In tribunu Polijonu ni bilo treba iti v Rim, opravil je svoj posel v Akvileji. Sedaj pa živi v svojem rojstvenem mestu veselo življenje.

„In moram ga dobiti v pest, ako stoji tudi pred Tiberijem samim.“

Visok German z debelim nosom in dolgo sulico ji zastavi pot.

„Ali je slavní tribun Polijon, sin Junija Bleza, panonskega legata, na Kapitolu, zvesti čuvaj?“

In dasi ga je Ticijana pogledala s prijaznim očesom, vojak ni trenil z očmi, ampak je mrzko odgovoril:

„Jaz čuvam Augusta, ne pa panonskega tepca.“

In ni ji več odgovoril na nobeno vprašanje.

Silno je tlelo v Ticijaninem srcu, vendar si je prihranila psovke in zabavljice za drugo priliko. Obrnila se je in krenila domov. Žalost ji je objela srce; vojakov odgovor jo je vznemiril, ker ni bila vajena takih besed.

Ko je zamišljeno korakala mimo hiš, je začula glas:

„Oho, Ticijana! Kdo pa je tebe zanesel semkaj? Sedaj pa imamo tičico, ki je znala tako peti, da je vse premotila!“

„In kdo si ti, človek?“

„Ako ne poznaš ti mene, poznam jaz tebe, dasi ne sediš na konju kakor panonska nevesta. Ali ne veš, kdo je spremljal Pecenija iz Nauporta?“

Ticijana zardi in trdo vpraša:

„Kje je Polijon?“

„Kmalu se ti pokaže, nauportska tičica! Šel je ravno v cesarsko palačo in kmalu pride, ker nima važnih opravkov. Počakajva tukaj!“

Toliko da je Ticijana dobro pomislila svoj položaj, že se prikaže Polijon tam na cesti iz cesarske palače sem. Vojak se mu je režal že od daleč in potem mu zaklical na več korakov:

„Nauportska Ticijana je tu.“

Bilo je nepričakovano svidenje. Polijon ni maral mnogo govoriti na cesti in je naročil Ticijani, da naj pride čim najprej na njegov dom.

Prišla je še predpoldnem, in suženj jo je oglasil. Ko stopi tribun proti Ticijani, pade pred njim zvita ženska na kolena:

„Kaj delaš tu? Čemu si prišla sem?“

„Samo to te prosim, mogočni tribun, da mi daš govoriti.“

„Pekel naj te požre, izdajica domovine! Hinavka, ki delaš nečast svojim rojakom!“

„Še te prosim, Polijon, daj mi izgovoriti!“

„Vstani in povej!“

Ticijana se vzravna po koncu. Burno so se ji dvigale prsi in vzneseno je začela govoriti:

„Torej jaz sem izdajica domovine? In vendar sem bila jaz žrtev upornih vojakov. Ko si ti odhajal, slavni tribun, bilo je že vse dogovorjeno. Drugo jutro potem je bil ves Nauport v plamenu, in moja hiša so oropali razdivjani vojaki. Komaj sem odnesla zdravo kožo in ubežala z velikim naporom v Akvilejo. In ali veš, kdo je dal mojo hišo vojakom v roke? Tisti priliznjeni prijatelj slavnega tribuna, Panonec Kalvencij!“

Tribun je sedel na triklinij, Ticijana pa je nadaljevala:

„Srečen si, ljubi rojak, da si odšel o pravem času. Drugače bi bil tudi ti žrtev hinavskega prijatelja. Avfidijena Rufa so vojaki vlačili sem in tje kakor psa, in ni ga bilo, ki bi bil sporočil visokemu legatu v Emono, kaj se godi v Nauportu. Kalvencij pa je sedel v palači nauportskega magistra in ljubkoval z ošabno Oklacijo.“

„Kaj? Lažeš! To ni res, to ni mogoče, tako mi Jupiter!“ zakriči tribun in skoči po koncu.

„In ti dvomiš o mojih besedah?“ je nadaljevala mirneje Ticijana. „Ti ne zaupaš moji zvestobi? Ali hočeš, da ti jo pokažem v dejanju? In zato ti rečem, da je šla moja udanost do tebe tako daleč, da sem ti privedla v tvoje naročje ubeglega Flavija.“

„Ali sanjam jaz, ali sanjaš ti, Ticijana?“

„Še danes boš videl Flavija, dokaz moje trditve.“

„Ah, Ticijana, jaz sem ti delal krivico! Ako je res, kar praviš, potem sem ti dolžan iskreno zahvalo.“

„Tisto pa te prosim, ljubi Polijon, Flavija nikar ne kaznuj! Siromaku se je zmedlo v glavi, in saj veš, ako midva ljubiva Akvilejo, kako ne bi on ljubil svoje očetove koče!“

„Bodi! A dogodki iz Nauporta mi ne gredo iz glave. Da bi Kalvencij varal svojega prijatelja?“

„Moj Lason mi je povedal vse tajnosti, in njemu jih je izdala Eubula, magistrova sužnja.“

„Še danes moram priti pred cesarja.“

„In če greš, slavni tribun, pokori nekoliko tistega Germana, ki straži Kapitol. Ko

Madona z liščkom.

Sl'kal *Rafael Sanzio*.

sem ga vprašala za te, rekel ti je panonski tepec.“

„A, a? E, e — cesarjev je!“

Ticijana je odšla, Flavij je došel, Polijon pa je takoj popoldne cesarju Tiberiju naznanil nujnost svojega odhoda. Cesar ga je odslovil in obljubil, da pošlje pretori-

jancev in celo svojega sina Druza v Panonijo, ako se upor ne zatre.

Polijon je odpotoval, trgovec Klodij Alpin pa ne. Izvolil si je Norik za svojo bodočo trgovino. Ticijana je ostala še v Akvileji.

(Konec.)

Pomlad — se poslavlja.

(List iz umetnikovega dnevnika. — Spisal F. S. Finžgar.)

(Konec.)

IV.

Pavel dolgo ni šel spat. Na komodnem stolu je slonel v atelieru, ogledoval sliko Pomladi in pušil. Obrazek iz omnibusa mu ni šel iz glave. Primerjal ga je z onim obrisom na platnu. Ista misel, nekam slične poteze, isti valoviti lasje, a vendar toliko drugače! Tisti obrazek ni bila statistinja, ne model, ne: to je bila živa misel, ideja; v teh očeh je bila duša, je živelo življenje, vsaka mišica je dihala, trepetala in tam pod tistim belim obrazkom so igrale žilice, vse polne mladosti in ognja. Da, zares, ta Emica, to ime! Ponavljal si je je tako pogosto, da se je seznanil ž njo in se tako spoprijateljil, kakor bi se poznavala še iz vaše šole. Emica — ta bo dušo vdihnila Pomladi. Dovoršil bi jo bil brez nje, dovršil gotovo spretno: a zdelo se mu je, da bi ji ne bil mogel vdihniti življenja, da bi bila na vse zadnje njegova slika mrtva kopija kakega obrisa, taka, kakor si jih je prinesel nešteto iz Italije in Monakova. In taka slika? Prave barve, mične sence, izvrstna tehnika: to je samo trup brez duše. A sedaj je našel Pavel tudi dušo svoji sliki, sedaj si bo upal zavestno ž njo pred občinstvo in ne bo se tresel pred kritiki.

Razburjen, a vendar neizmerno zadovoljen je legel Pavel. Truden je bil, a spanca ni bilo. Po ušesih mu je šumel omnibus, čutil

je, kako se je zagugal — in kako je v trenutku stala pred njim Emica — in potem nagel konec brez slovesa, brez zadnjega pogleda. Prevezela ga je ta mična slika tako, da je naposled moral zopet prižgati svečo, seči po knjigi in brati, da bi se umiril. Ko je pritikal užigalico sveči, zasmel se je na glas in samega sebe ošteval: Tako se še zaljubiš, kakor dijak v šolarico, o kateri sanja cele noči in piše njeno ime na steklo, na knjige in zvezke, v notese in računice, misleč, da je najnesrečnejši človek na svetu, pa mu ne manjka drugega, kakor očetove jezne besede in malo kazni, pa bi se zopet vrnil od nje k svojemu uku. Pa takoj se je zbal tega cinizma, zbal zato, ker bi mu tako naziranje razblinilo njeno podobo, ideja bi izginila, in on bi sedel pred platnom iznova ob sami materiji. Segel je po knjigi: „Halkove Večerne pesmi.“ Večerne pesmi! Kakor nalašč. Na nebu se je napravila velika rana v oblakih, skozi njo so gledali rogli meseca in nekaj zvezd. Pavel odpre — in bere:

S nebe anděl sstupuje,

— — — — —

ten anděl, to je láska.

A koho křídlem dotkne se,

ten celičký se změní,

a v srdci něco pocítí,

co není k vyslovení.

Pavlu je bilo dovolj te pesmice. Knjigo je odložil, podprl si glavo in gledal v strop. Ljubezen? Ali ni to prvi učinek lepega? In

ta učinek nas izpreminja, preraja, prevladuje materijo, duši daje moči. In če kdo potrebuje te duševne sile, potrebuje je umetnik. Vse, kar je lepega doslej ustvarjenega, vse je poteklo le iz ljubezni. Ali ta ljubezen ni tista hipna ljubezen, ki teži po užitku: umetnikova ljubezen je ogenj, ki gori, ki daje umetniku svetlobe in gorkote, ki ustvarja: in ko je delo dovršeno, ni duša sita, ampak zahrepeni na novo, poišče si novih žarkov, da zopet stvarja, da zopet dela. Odtod nemir v umetnikovem srcu, odtod večno valovanje, odtodi beg pred pedantnim redom, pred družbo, ki je le fruges consumere nata — odtodi teženje po svetu, po novih prizorih, po novem življenju, ker neprenehoma sprejema in poraja, neutrudno z vedno večjo vztrajnostjo — do groba. Odtodi tudi smrt premnogih umetnikov, ko so jih vkovali v verige vsakdanjosti, v verige šablonskega dela. Da, s krilom samo se ga je dotaknila ta ljubezen, kakor iskrica je šinila vanj, a učinek je bil tako krepak, tako vztrajen!

Pavel je pihnil luč, po ušesih pa mu je še šumel omnibus, in pred očmi mu je plaval obrazek njegove „Pomladi“.

V.

Slika je bila skoro dovršena. Morda še par potez, morda še jeden dan na stolu pred njo s paletto in čopičem, potem naj gre to duševno dete pred svet. Seveda bodo ob njej hodili tudi Apelovi kopitarji, nadležni kritiki, a ti ga ne bodo spravili v zlo voljo. Ose se lotijo najrajše najboljšega sadú.

Slikar je večerjal pri Heleni. Oštirka Helena je bila izvrstna žena. Ko bi potreboval kdo vzora gospodinje, tedaj bi bil moral poseči po to Heleno. Kaj se je ona menila za umetnost, kaj za politiko? Nič! Skrbela je za izborna kuhinjo, skrbela za izvrstno vino, in to dvojje ji je dovajalo v njene preproste gostilniške prostore najboljše goste, gosti so ji prinašali denarja, Helena ga je pa nakladala kupček na kupček za častno doto svoji jedinki Matildi. In ob tem je živela lepo pošteno in zadovoljno, in

marsikdo je vzdihnil, ko je gledal to srečno lice matere Helene: Blagor, ki dajo mu dobra nebesa, da mirno mu teče valovje srca.

Pri Heleni je torej Pavel večerjal. In mati Helena je rada imela tega Pavla. Tako je bil zadovoljen in tih in miren — da, še smilil se je Heleni Pavel, češ, tak človek, pa nima nikogar, da bi mu kaj postregel. In kadar je bil Pavel dobre volje, prisedla je k njemu Helena in mu naštevala cele dolge vrste rajnih gospodov, ki so zahajali že v njeno gostilno, pravila, kje se kupi najboljše vino, kje naroča mrzlih prigrizkov, in kako jo je ta ali oni potepuh osleparil za par goldinarjev.

Tisti večer je bil Pavel dobre volje in pil je, ne radi žeje, ampak za kratek čas. Povedal je Heleni, da zapusti mesto in se preseli drugam, ker sliko bo kmalu dovršil in mora skrbeti, da jo proda in se loti zopet drugega dela.

„Čakajte no, gospod Pavel: predno greste, morate biti še jedenkrat z nami skupaj! Jutri večer imamo veselico za uboge šolarje. Bodete videli, kako bo lepo. Vsi pridemo, prav vsi. Nobenemu se ne smili novec za uboge. Naj se jim pomaga, kaj ne?“

„To je lepo, zelo lepo! Takoj vam drage volje izročim vstopnico zase. Ali k veselici me ne bo — saj veste, da z nikomer ne občujem; — tedaj bi mi bilo le dolgčas, če ne bi pa druge motil — ko neznanec.“

„Saj ni res, gospod Pavel, — ali kar tako Vam pravim — ne zamerite, jaz imam najrajša vse po domače — zares, gospod slikar.“

„To me le veseli, mamica Helena. Torej, kaj ni res?“

„Ni res, da bi bili tujec in da bi se dolgočasili. Z mano pojdete, in Matilda pojde, pa prisedemo k mizi in pokličemo vina — in ‚nobel‘ bomo, gospod Pavel!“ Ob tem je ponosno požvenkljala s tolarji v usnjati torbici. „Videli bode, da bo vsak rad sedel tje, kjer bo Helena. In pride jih — hej — še iz okolice — ker vsi dobro vedó, da se pri vsaki veselici pije moje vino, in to ni zadnje, kaj?“

„Dobro je, dajte mi ga še!“ Iztočil je Pavel, in Helena je odšla, malo a ponosno se zibajoč po vina.

Ko je rekla Helena Pavlu, da pridejo vsi, da pridejo tudi iz okolice, tedaj se je Pavlu prijavil tisti glas, ki je že skoro zamrl ob delu, tisti glas, ki mu je začel zveneti ko struna v srcu od tistega večera, ko je videl prvič Emico. „Pojdi, pojdi, moraš jo videti za slovo, vsaj od daleč!“ — Ne, ne, sedaj je idealizovana na platnu — in kaj če bi mi resnica potvorila ta sijaj, katerega je stkala okrog njene osebe domišljija, — vzbujena v oni noči, v oni srečni noči! In zopet: „Pojdi, pojdi, moraš iti, moraš videti še enkrat one oči — moraš, moraš“ — — — Ne — ne — je utonil v tem morju hrepenenja. Pavel je komaj pričakoval Helene, ki se je za trenutek pomudila z vinom.

„Helena, jaz pojdem tudi!“ Brez kakega uvoda, izgovora — kar naravnost je rekel veselo, hrepeneče, da se je ustrašil skoro sebe: „Helena, jaz pojdem tudi!“

„Bravo, izvrstno, kakor nalašč! Sedaj nam ne boste samo dragi, celo potrebni! Ravno kar me je prosila moja sestrična — veste, vedno jo glava boli — zato ne more iti —, da bi vzela seboj še njeno hčerko Emico — no in vi boste za kavalirja.“

Po Pavlu je vse zašumelo, slutnja — ta slutnja — ime isto — morda oseba tudi! Kri mu je šinila tako vidno v lice, da je zapazila celo Helena in ga potolažila.

„Oh, kako ste boječi! Nič vas ne bo sram, nič, prav nič! Boste videli, da je Emica prav dobra punčika.“ — —

Gosti so Heleno klicali k drugi mizi, Pavel je obsedel sam, in upal in bal se je.

VI.

Zavesa je padla. Ljudstvo je ploskalo in se smejalo puhli burki, da so imele dobre mamke in sive tetke solze v očeh. Ljudstvo je pač vedno jednako: Panem et circenses — je kričalo v sivi davnini po Rimu; circenses et panem kričé v jasni sedanjosti. Pavel je tudi ploskal in „živio“ je klical. Kaj hoče! Tako se spodobi; kadar je človek gost, tedaj

si oropan sodbe in proste volje. Takrat moraš igrati, in igrati često mnogo bolje, kakor se je igralo na odru, sicer boš kmalu razvpit ko posebnež, netakten človek, človek brez srca in celo brez okusa. Pavel je torej tudi ploskal. A kruto malo je vedel, zakaj se ploska. Njegovo oko ni iskalo užitka na odru, počivalo je ves čas na profilu Emice, ki je zaglobljena nekam takisto zrla mehanično na oder. Kdo vé, kje so plavale njene misli! To je Pavlu ugajalo. Mirneje je ne bi mogel nikjer opazovati. Presodil je vsak trepet na licu, ujel vsak trenljaj, opazil najmanjšo kretnjo, in vse mu je ponujalo najlepši model za njegovo delo. Primerjal je njo, vtelešeno idejo in svojo „Pomlad“. Da, zdelo se mu je, da bo treba še popravljati, še delati, da je komaj trohica duha v barvah, tistega mehkega in mladega duha, ki veje od Emice in polni vzduh ob celi mizi, polni celo dvorano. Ta razburjena domišljija ga je dovedla tako daleč, da je nazadnje izginjalo njegovo delo, in s strahom je zapazil, da se topi ta slika v umu, v domišljiji in pada rahlo kakor mlada rosa na sveže grede njegovega srca. In tedaj je padla zavesa. —

Pričela se je zabava, razpletel pogovor. Pavel je bil vesel. Okrogla mizica, pri kateri je kraljevala Helena ko mama-garde-dama, je vzbujala občno pozornost. Drugodi pač nekaj govorice, nekaj smeha — a brez krvi in ognja, brez isker, brez soli. Pri soslednji mizi je grizlo ustnici blede deklet, suhljatega stasa in izredno priostrenega nosa, kateri je bil zvonki smeh Emice bič, ki je sekal njeno zavidljivo srce; zakaj zavedala se je z neskončno bridkostjo, da je njeni pomladi že davno odklenkalo.

Ali za vse te belemu dnevu prikriti bolečine v okolici se družba ob Heleni ni zmenila. Vince je grelo obraze, v lice je stopala rdečica, govor je bil čimdalje živahnejši; razpletale so se nove snovi, porajali novi dovtipi — ura je tekla z nenavadno brzino proti polnoči. Pavel je govoril z vsemi, a vendar se je vse sredotočilo krog Emice, ob kateri je pozabil že čisto na svojo sliko, ob kateri je hipoma zaželel še sto in sto

takih večerov in kakor blisk naglo je bil skovan načrt: Ne pojdem še odtodi!

Helena pogleda na uro. Zavzela se je. Bilo je skoro polnoči. Točajko pokliče k sebi in ji pošepeta par besedij na uho.

Za par trenutkov so stale na mizi brušene čašice, in Helena je natakala iz buteljke šumeče vino, ki je igralo na površini v kelihih in pršalo v drobnih iskricah kvišku. Pavel prime čašo in vstane.

„Prosim, gospod slikar, besedo imam jaz!“

Helena ni vstala. Izpregovorila je samo dva stavka: „Ker obhajamo nocoj slovo vaše, gospod Pavel in slovo Emice, ki odhaja jutri v mesto, da se še nekoliko izvežba v gospodinjstvu, zato pijem na vajino zdravje. Veste, gospod slikar, Emica je nevesta!“

Trenutek nepopisne disharmonije je zavladal pri mizi, a samo trenutek. Pavlu se je zdelo, da je dobil mrzlo ploho čez vse srce, na vso domišljijo, da je strela udarila v zračne gradove, ki so se razgubili kakor megla. A samo trenutek je vladala ta disharmonija. Pavel je vstal, trčil navdušeno z vsemi in takoj v najgorkejših besedah zahvalil gospo Heleno in v najnežnejših izrazih ognjevito čestital Emici. Trčila sta Emica in Pavel. Pogledi so se srečali, Emici se je roka rahlo stresla, Pavel se je potopil v sinje morje njenih očij. A te oči so bile druge, ne druge, drugačne. V njih ni sevala tista veselost, ne tista sveža pomlad kakor prej — ne, ne — te oči so bile otožne, v teh očeh je žalovala duša, to oko je bilo oko grenkega slovesa.

Pavel je bil razčaran. Mislil bi bil, a misliti ni mogel. Pil je čašo za čašo, nad mizo je ležal težak vzduh. — Helena je plačala račun; odšli so.

Do doma jih je spremil Pavel in tam pred durmi podal roko Emici. Za časek je obtičala v njegovi roki, slikar jo je rahlo stisnil, vrnila mu je ona taisto, potem pa

izginila skozi vrata, pred katerimi je gorela svetilka. Slikar je stal, mehanično se klanjajoč, skozi vrata se je še enkrat prikazala kodrasta glavica, zavita v svilen šal, še enkrat so ga pogledale tiste oči, Pavlu so se zdele mokre —, in vrata so se zaprla.

Slikar je odšel v svoje stanovanje. Razburjen je bil silovito. Petkrat je pretipal žepe, predno je zasegel ključ, da je odklenil vrata. V sobi ni prižgal luči. Klobuk in plašč je vrgel na stol, potem pa padel vznak na posteljo in strmел v črno noč. „Da, rekla mi je: odkar sva se skupaj vozila, mislila sem toliko na vas, in nisem vedela, zakaj... Torej njena bodoča sreča — ugodna zveza. Morda sem pa jaz kriv — morda, — oh, tiranski slučaj, kako se igraš z nami!“

VII.

Pri prvih žarkih jutranjega solnca je stal slikar pred podobo. Njegov čopič je neusmiljeno gazil po pestrem cvetju na sliki. Vse lilije, vijolice, narcisi, avrikli — vse je moralo kloniti glave, vse povesiti čaše — vse je moralo zveneti in se obleteti. In ko je uničil cvetje ta neusmiljeni čopič, lotil se je lica, lotil očij. Dahnul je vanje oni turobni pogled, ono otožno dušo razlil na lice in pred njim ni bilo v kratkem več tiste jutranje pomladi — ne —: s platna je zrla poslavlajoča se Vesna, ki beži pred žigom poletne vročine.

Na stolu je obsedel Pavel in gledal dovršeno sliko. Čopiči in kist so počivali na mizi, on se je pa naslanjal ob komolec zamišljen. Gledal je ovelo cvetje, da, prav tisto iz svojega srca, ki je ocvetlo nenadno, a bilo tako nežno, da se je takoj osulo. Zrl je otožne globoke oči — tiste oči, ki so ga očarale, a se poslovile od njega za vselej.

„Da, da! Pomlad se poslavlja!“

Vzdihnil je globoko, potem pa pričel pospravljati po sobi za odhod.

Puci.

(Z naših gorá. — Spisal *Fr. Kočan.*)

O, ta naglas ni bil brezizrazen, ne: tisti izvirni naglas namreč, ki ga je znal nadeti šestnajstletni Pucov Lenard svojemu, sicer ne lepemu, malo hripavemu: hooooop!

Lenard je prepasel in prepastiroval vse delavnike celega poletja vrh Pórezna. Odtodi je spuščal rad in pogosto slične medmetne glasove v jasni zrak in potem preko gorskih slemen dalje v nedogledno daljavo.

„Hooooop!“

Odmevalo, vršelo in bobnelo je po grebenih doli proti Leskovici. Tam je zavil odmev v stran in se razblinil dalje tje preko jarkastih, razdrtih in grapasto razoranih hribin. Slišal se je po goličavah kakor daleč je neslo oko, in še dalje. Zvijal se je po kačje, kakor so peljala kriva brda in grape med njimi. Včasih je potihnil za hip, kakor bi se bil zbal škrbinastega roba, ki se je črtal goram ob pobočju — a le za premeno: v naslednjem se je pojavil odmev zopet s prejšnjo silo, s prejšnjim zvokom, s prejšnjim izvirnim naglasom...

O, naglas ta ni bil brezizrazen! Umel in čutil ga je oni, ki je poznal pastirja Lenarda osebne razmere — —.

Puc in Pucovka na griču sta imela štiri otroke. Vsi so si bili podobni: Lenard, Mana, Cene, Rok. Lenard je bil najstarejši in zato in vzpričo svojega značaja nekak gospodar med njimi. —

Dokler so bili Pucovi še doma, so letali v samih srajcah naokrog. In te srajce! Na njih se je vrstila zaplata za zaplato: prtena, hodnična, koteninasta, batmanova, včasih celo suknená. Vmes med zaplatami pa je prevladovala rjava, že popolnoma ožgana barva nekega blaga, ki je bilo nekdanje novo in lepo, ki je pa tekom let posinjelo in se ogulilo do zadnje puhasto razcefrane nitke. Pucovi! Človek jih je opazoval od daleč, ko so letali v srajcah krog domače bajte, in si mislil: kakor biljardne kroglice...

Pucova bajta je stala na planoti vrhu hriba precej visoko nad vasjo. Revščina je gledala na vseh voglih iz nje. Strešno sleme se je bilo zvežilo in sesedlo. Vsled dima, ki si je iz veže gori skozi streho izbiral pot pod nebo svojevolsko, koder in kakor je mogel, se je bila slama po letih na debelo oprasila in okadila. Sploh je visela streha na bajti kakor očrnela, vijugasta pokrovka na loncu. V resnici: strešno pobočje ni bilo ravno; v valovitih presledkih so se vrstile vrzeli in jamičaste vdolbine, praznina in celina, obite deske in slamnati original. Pod streho je molčalo v mistično poltemo zavitih par starih skrinj, jednostaven stroj za nabavo rezanice, nekaj jerbasov, rešet i. t. d. Miši in podgane so prirejale po kamenitem tlaku daljše in krajše izlete. Celo sajastemu tramu so se približale brez skrbi —: ta je bil oprt sredi tlaka in je nosil večjo težo ostrejšja. Ob straneh pa je slonela streha na lesenih, poltrohlih stenah. Med stenami se je trudil zlovešči mol od zore do mraka, od mraka do dne, sipajoč drobceno močico izmed tramov.

Pod tako streho se je rodil Pucov Lenard, in za njim še Mana, Cene in Rok. Pa, saj se na takih domovih — vsaj iz večine — rodé naši gorski pastirji.

Ko je Lenard nekoliko dorastel, je takoj umel, da je rodna bajta sicer slaba in tesna, a da vendar objema z okajenim slemenom celo družinico tako prijazno — bolj, nego Remškova, Stršinarjeva, Tonhovčeva, ali katerakoli doli v vasi.

In Lenard ni bil nikdar žalosten zato, da se je narodil pod slamnatim krovom.

Le včasih —, ko sta šla oče in mati po kupčiji in se zamudila toliko, da jih ni bilo domov do večera in potem še zvečer ne in po noči tudi ne —: le takrat je bilo Lenardu hudo. Tedaj namreč ni bilo nikogar, ki bi zakuril v peč in kaj skuhal v jutro.

Tedaj je zeblo krog hiše, in celo skozi mala okenca sta silila v izbo megla in mraz. Lenard, ki je vselej vstal prvi, je gledal predse. Mraz mu je vahal skozi srajčne rokavce, in kurja polt se mu je delala po roki. Tudi v želodcu mu ni bilo dobro. Za hip mu je odleglo, če se je stisnil v kot in si oprl brado v kolena. A s časom tudi to ni pomagalo; glad se je oglašal huje... V tem se je zagugala odeja na postelji, kjer sta spala Cene in Rok. Jednakomerno smrčanje, ki se je javilo doslej v žagajočem taktu izpod odeje, se je zategnilo na koncu mogočno in krepko. Nato je nastala tišina, mučna tišina. A odeja se je zamajala zopet in na površje se je pokazala Cenetova glava do ust. In Cene je zaklical z na pol jokajočim glasom: „Lačen!“ To je bilo vselej! In mali Rok, ki tedaj še ni znal dobro govoriti, je pritrdil Cenetu v malo visokem, pojemajočem pa zopet energično se vzpenjajočem glasu. In Mana gori za pečjo je tudi jokala...

Ob tem je postal Lenard vselej zlovoljen in zaklical z gromkim glasom:

„Vstanite!“

Res so se skobálili nato po koncu drug za drugim. —

In potem — pa samo ob taki priliki — so prišli kruha prosit doli na vas; v srajcah seveda, v samih srajcah. Lenard, Mana, Cene, Rok! Redno pa, ko jih je zagledal na vasi stari Dóbre — on je imel baje denarja, uh! — je poklical malega Ajka, kateremu je bil boter:

„Ajka, vidiš?“

„Aha!“

„Koliko je Pucov? Ali jih je do megle?“

In Ajka, ki drugega še ni znal govoriti ko: mati, lačen, kruha —, si je zapomnil dve besedi takoj in tekel nad „puce“ z zadirčnim smehom:

„Púcov, mégle! Púcov, mégle!“

Nato so pritekli še drugi otroci in vpili nad njimi:

„Puci, puci, puci...!“

Takrat je Lenard na glad pozabil popolnoma. Bolelo ga je nekje drugje, tam krog srca. Kri mu je silila v lica; srajca —

se mu je zdelo — se ga je oklepala krog prsi tesno in vroče. Mana in Rok sta se boječe stiskala k njemu, Cene pa je zadaj šel in jezno gledal. — O, hudo je bilo!

Včasih so jih napodili tudi vaški psi... Vendar, dobri ljudje so jim dali kruha vselej!

Jeseni, ko je bilo že mraz in so po hišah kurili, so se mogli pogreti tu pa tam tudi pri peči. Pri Pucovih doma ni gorelo v peči nikdar tako gorko! Vendar jim tudi na gorkem ni bilo prijetno. Ljudje so jih zijali in izpraševali to in ono. Pri tem sta Mana in Cene gledala izpod čela ter umikala pogled. Mali Rok pa se sploh ni menil ni za levo, ni za desno. Zadovoljno je obiral kruhovo zagozdo tam okrog „pete“, ki mu je dišala najbolj. Lenard je odgovarjal mesto vseh in še on le jednozložno in kolikor mogoče na kratko. Najhuje mu je bilo, kadar so ga izpraševali po stariših in potem tiho govorili med seboj: o očetu, da popiva in o materi, da zapravlja.

Prišedši domov so se čutili Puci vselej, celo na mrzlem, bolj proste in bolj vesele. In če ni bilo posebno mraz, so zopet skakali krog vogla drug preko drugega, jednaki, kakor biljardne kroglice...

Potem so rastle prepuščeni samim sebi. Kdo se meni pri nas za otroke take vrste? Nihče! In vendar so se zredili, ha! — čvrsto in močno, da se jim je zdravje kar svetilo z lica. — — —

Lenard je bil dorastel v dvanajsto leto. Postal je bil dolg, in oče ga gledati ni mogel pri hiši. Na Póreznu je tedaj manjkalo pastirja. Gori ž njim!

Od tedaj je gonil Lenard živino vsak pondeljek leto za letom na Pórezen in zaklical vsako soboto popoldne v zrak svoj: hoooop! Tedaj je namreč pognal nizdol proti Leskovici, kjer je ostajal čez nedeljo.

Izprva mu je bilo dolgčas na Póreznu. Samotaril je po gori in se prekladal z vrha na vrh. Človeka ni videl po cel teden. Za vreme se ni smel meniti. Naj je treskalo, da je bobnelo po gori kakor ob potresu, naj je solnce pripekalo, da so bile muhe nadležne — vse jedno!

Ob dežju je ležal v leseni koči, ki si jo je bil zgradil malo pod vrhom iz ožganih tramov. Pusto je bilo! Dež je rosil skozi póke na strehi, da se mu je otep slame, ki ga je imel pod glavo, v kratkem namočil od obeh strani. Jeseni, ko je deževalo skoro vsak dan in je od Leskovice gori brila mrzla sapa, je tudi zakuril v koči. Tedaj je opazoval, kako se je dim prerival skozi priprte duri na prosto, kako so deževne kaplje na gosto prodirale dimaste svalke, kako so padale potem na tla v drobceh curkih glasno in na gosto. Ilovica pred vrati se je bila razblehnila in razmočila. Po mla-kužah so se delali mehurčki vodeni in zopet izginjali v nič, ko jih je zadela deževna štrkótina. Kolobarji so se delali po vodi, večali so se in širili se tje do bregov luže in se odbijali zopet nazaj... Dalje proti gozdu pa je rosilo kakor iz goste, srebrne megle posejane z bisernimi kroglicami. Ostala megla se je obešala krog Póreznovega vrha zaspano, kot so bile zaspane Lenardove misli tedaj. Lenard je namreč vedel, kaj so govorili tedaj ljudje po dolini —: da ima Pórezen klobuk in da bo deževalo še dolgo.

Polagoma se je vendar le privadil Pórezná. Nazadnje je prirastel nanj s celo dušo. Saj je bilo ob lepem vremenu tu vse drugače! Solnce je sijalo. Vrhovi sosednjih gorá so se držali resno in svečano — vedno jednako, odkar jih je bil zagledal Lenard prvič —: trdno in nepremično, kakor bi jih bil kdo ukoval na mesto. Iz grap je odmevalo zdaj glasno in razločno, zdaj zopet momlajoč in žuboreč. Sekira je pela globoko kje doli v lesu, tovariš je ukal v nasprotnih gorah... Ho! Takrat Lenardu ni bilo dolg čas. Če je bilo ravno v soboto popoldne, ko je zvonilo delapust v Leskovici, mu je kar sam od sebe privrel iz grla glas, na zunanje sicer robot in okoren, a v resnici mehak in gorak...

„Hooooop!“

Ko pa je bil Cene v trinajstem letu — bil je slabotnejši, ko Lenard — je doletela tudi njega ista usoda. Pri Jezgurcu pod Póreznom ga je udingal oče, in tudi Cene je

bil pastir. Pasel pa ni krav, ampak ovce in koze Jezgurčeve.

Jezgurec je bil bogat kmet. Posestvo se mu je raztezalo malone do sredine Pórezná. Póreznov greben se je vlekel strmo navzdol proti Jezgurcu. Od vrha je bil porastel in niže doli proti sredini tudi. Tu so rastle stoletne Jezgurčeve bukve in smreke. Razkavi hrasti so kipeli v oblake in si robato pomagali izmed gabrovja in leščevja. Od strele ubita debela so ležala in gnila po tleh, in črv in druga nesnaga se je pasla po trohlini. Med mahom pa so poganjale gobe, užitne in strupene... Niže od tu so se raztezali le travniki in senožet. In po travnikih in senožetih ob grebenovem pobočju je pasel Pucov Cene svoje ovce, zakaj košenina je bila Jezgurčeva. Na robu je včasih stal in proti Póreznovemu vrhu je gledal. In kadar je Lenard zaklical svoj: hooooop! čul ga je tudi Cene v podnožje.

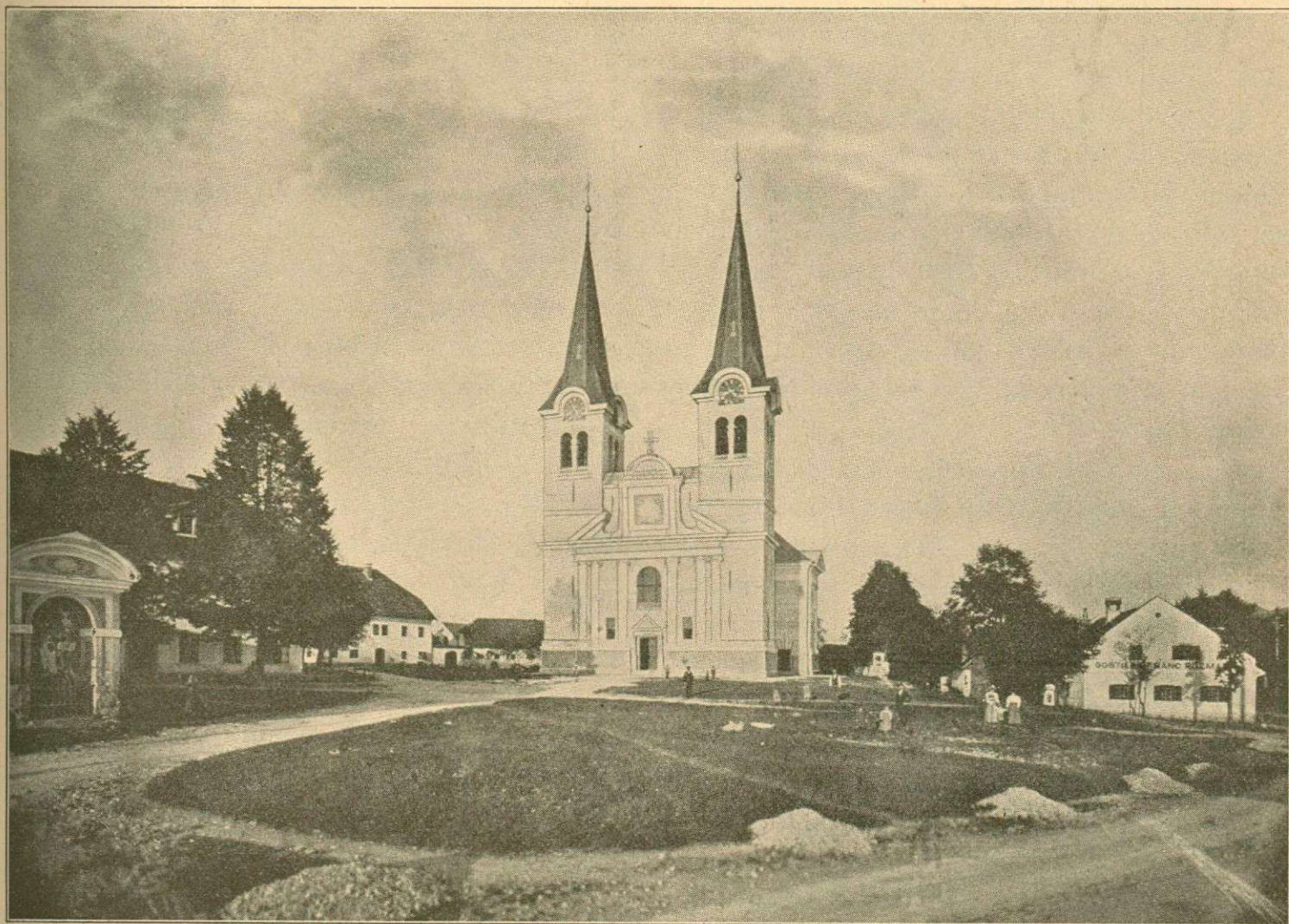
Cenetu se ni godilo dobro. Zjutraj ga je klical stari Jezgurec na vse zgodaj; treba je bilo gnati past, ko se je komaj belil dan in je še rosa pokrivala travnike in senožet. Tla so bila mokra in grmovje nad senožetjo je bilo rosno. Včasih, ko so mu ovce uhajale predač v gozd, je bilo treba vračati jih. Tedaj se je plazil Cene v razhojenih kvedrovcih med drevjem in grmovjem. Mokrota mu je škropila v obraz, v oči, za srajco in mu premočila obleko do kože. Tudi v črevlje mu je prišla mokrina in to je bilo najhuje. Varoval se je sicer, kakor se je mogel, privzdigal je nogo varno in visoko, krivil se med grmovjem in si izbiral le pokošena, gola mesta — a skozi šiv in podplate mu je lezlo in lezlo. Pod palcem na nogi je začutil mrzlično hladnoto in ustrašil se je. Hu! Črevljev ni smel razzuti, kako bi sicer lazil za ovcami po borovju in robidovju? Brr! In prigovarjati si je hotel, da čuti zmrzlinó le skozi usnje. A ko mu je začelo naposled škripati in škrigati po črevlju, se je spomnil kar naenkrat tistih časov, ko je še hodil z Lenardom in Mano in Rokom na vas po kruh in ko mu še ni bilo treba zmrzovati na ta način in tako zgodaj v

jutro. Solze so se mu udrle kakor iz zavornic, in jokati in tuliti je začel, da so ga jele peči oči in ga je začelo dušiti po grlu...

Naj je revež kdaj pozabil na čredo, da se mu je razkropila po gozdu — gorje! Iskati jo je moral zvečer in zbirati jo od vseh strani. Stari Jezgurec bi ne bil vedel kaj početi nad njim, da je prignal domov kako járe premalo.

tedaj gledal stari Jezgurec sem od peči jezno in nevihtasto, kakor bi mu ne privoščil niti ovsene jedi.

Včasih je že mislil na to, da bi ušel in jo popihal domov tje čez hribe: po lisičji grapi do Urhovca, tam po stezi v hrib, preko sedla in čez Tilnov greben v voljško dolino. Od tam bi se že videla Kolnica in za Kolnico na planotici domača hiša. Oh, pa misel

Nova cerkev pri D. M. v Polju.

Fot. I. Kotar.

Jeseni je imel z ovcami največji križ; uhajale so mu po gobah. Prijelo jih je nankrat. Nemirne so postajale, vratove so iztegovale in z nosovi so vohale po zraku. Ceneta je zaskrbelo. Vstopil se je pred čredo in z brezovcem majil po glavah, po vratovih, po nogah —, kamor je priletelo. Pa ovce so ga pogazile po tleh in jo, kakor divje, pobrale po hribu navzgor. — In ko je Cene zvečer jedel ovseni sok iz sklede, da so se mu testeni svalki delali po ustih in je moral pleve s prsti puliti izmed jedi: ga je celo

na Lenarda mu je v hipu ohladila vzhičeno domotožje; Lenard bi ga stepel in prignal nazaj k Jezgurcu. Potem bi bilo še huje. Vendar se je uprav pri misli na Lenarda zopet potolažil nazadnje. Saj Lenard tudi pase in še ne tako daleč: tam gori-le vrhu Pórezna. In Cene je poslušal, kdaj se zopet oglasi s Pórezna doli Lenardov hoooop!

Tudi Mana je dorastla s časom. Tedaj, ko je bil Cene v trinajstem letu, je bila ona baš dopolnila petnajsto. Še tisto leto ko Cene je šla od doma. Meta, neka daljša Pucova

sorodnica, ki je bila za šiviljo v Leskovici pod Póreznom, jo je vzela k sebi in obljubila, da jo hoče izučiti v šivanju. Puc je bil vesel, kajpak, in Mana je prišla v Leskovico.

Potem je že nanoslo tako, da sta prišla vsako nedeljo Lenard in Cene k Meti v vas. Popoldne po nauku so sedeli na vrtu in se pogovarjali. Mana je bila in Meta je prisedla. Za Póreznom je zahajalo solnce in med travo so škripale kobilice. Prijetno je bilo.

Včasih je Lenard kar obmolknil — veliko itak ni govoril — in zrl tje gori na Póreznov vrh, kjer se je belilo med globoko ujedeno travo sivkasto, kamenito kosovje. Par oblačkov je v silni naglici drvilo nad vrhom na ono stran, in orel se je sukal lahko in mogočno, morda le nekaj metrov nad najvišjim vrhom. Lenardu je zagorelo nekaj v očeh. Kaj je neki mislil ob tem? „Jutri na vse zgodaj poženem zopet tje gori! Na srednji vrh poženem!“

Cene pa je rajši govoril in moževal. Mani in drugim je pravil o svojih ovcah. Poznal je baje lastnosti vsake po vrsti. Maroga je bila svojeglavna; ob vročini je glavo najhuje in najbolj trdovratno tiščala v gnečo. Mladi Čudik se mu je zdel vse prepohleven, češ da se pusti kar tako pregnati iz najboljše paše, meni nič, tebi nič, od kogar koli. Stara Troha pa mu je bila preveč trdoglava, ko se ni mogla še do tedaj privaditi toliko, da bi šla za Cenetom, kamor bi hotel. In vendar je Cene uprav Trohi izbral najlepši zvonec, kolikor jih je imel v zalogi stari Jezgurec.

Mana se mu je smejala, ko se je razgreval ob spominu na ovce in koze. To ga je včasih zjezilo, da je obstal in grdo pogledal, češ:

„Kaj se smeješ?“

„O, nič!“ — In Mana se je smejala še bolj. — „Jutri te bode pa zopet stari Jezgurec budil in ošteval na vse zgodaj.“

„Naj me!“

„Ali greš rad past?“

„Rad!“

Res je stal drugo jutro ob solnčnem vzhodu Cene že zopet vrhu grebena nad senožetjo. S Pórezna doli je bilo na njem

ločiti le troje: klobuk, ki je tvoril s štulo in Cenetovo glavo vred temno, malo podolgasto oblo, potem bel, pokončen trapéc: Cenetova hodnična srajca, vidna od vratu doli do pasa (naredila mu jo je bila Mana v Leskovici), in potem podolgast, črn trikot od pasa niže: prtene Cenetove hlače, potlačene za čevlje.

Mali Rok pa ni šel od doma, ko je bil star dvanajst let. Hoteli so ga menda obdržati doma. Krog doma gori nad Kolnico in potem po brdu dalje tje do gozda je pasel domačo kozo. Oče jo je bil kupil o svetem Jakopu na semnju. S to se je zabaval in kratkočasil Rok doma.

Nekoč se mu je pripetila mala nezgoda —: Mana je vedela povedati. (Prej ta teden je bila šla za jeden dan domov na obisk.) Rok je namreč pasel svojo kozo neko jesensko jutro vrh brda. Gledal je doli na vas, kjer so na pokopališču pokopavali staro Čukljo izpod Kolnice. Tje doli na pokopališče se je bil zamislil Rok. Kozo je držal na dolgem motvozu, da mu ni izginila izpred očíj, in žival je mirno in pohlevno mulila travo na okrog: kar — ko bi trenil — se pripodi sem iz gozda lovski pes naravnost proti kozi. Hop! Koza, glej, se splaši in jo ubere v divjih skokih navzdol. Roka je potegnila za seboj, še predno je mogel izpustiti motvoz. In potem se je valil po bregu čez grm in strn, dokler se ni ustavil za grmovjem nad Kolnico. Posebno hudega ni bilo . . .

* * *

Tako po dežju je razgled z naših gorá posebno lep. Tedaj se očisti zrak in je prostor odprt daleč tje po površju do tam, kjer je videti, kot bi se ogladili in obrusili gorski robovi in bi se brda in goličave zlile v jedno samo gladko ploščo —

Ob takem vremenu je pregledal Lenard raz Pórezen celo okolico kakor na dlani. Doli v Leskovico je videl. Metina hiša je stala na samem izven vasi. Okna so se topila in žarila v solncu. Tam na hišnem voglu, zadnje okno —: tam je šivala Mana. Okno je razločil Lenard, ko se je svetlikalo iz daljave, kakor očesna punčica. Več pa ni razločil.

Tudi tratine pred hišo na vrtu ni mogel ločiti: daljava je bila prevelika. Tam je včasih ob vročini tudi šivala... Potem je plul pogled Lenardu preko ravnice do tam, kjer se je v podnožju gorá vlekla Jezgurčeva senožet. Jezgurčevih ovac ni mogel videti Lenard, pač pa se mu je zdelo, da vidi črno pego vrh roba mirno in na samem. Tam ne raste drevo, tudi grm ne —: to je bil Cene! In če je gledal Lenard še dalje nad bližnjimi vrhovi in potem ob gorskem po-bočju za nitkasto stezo dalje, dalje: je raz-ločil, seveda le v glavnih potezah, Kolnico

in travnato brdo nad njo. Izza brda pa je oprezno, kakor bi hotelo uiti očem, gledalo zveženo sleme Pucove bajte...

Tu doli čez gore in doline je nameril Lenard v soboto popoldne svoj: hooooop! Potem je odmevalo, vršelo in bobnelo naprej. Včasih se je ustavil odmev in utihnil, kakor bi se bil zbal ostrega roba pred seboj. A v naslednjem se je pojavil zopet s prejšnjo silo, s prejšnjim zvokom in s prejšnjim iz-virnim glasom... „Hooooop!“

O, ta naglas ni bil brezizrazen, ne!

Moj Maj.

Tulipan.

Dekle je pri okencu
gledalo gredice;
lahno so se klanjale
pisane cvetice

„Le dehtite sladki vonj,
nageljni, narcisi!
Samo ti, moj tulipan,
še razcvel se nisi?“

Kaj očeta našega
čakaš kakor včasih?...
Čaki! K njemu te vsadim:
tihi dom mu krasi!

Rajni oče je najbolj
ljubil tulipane;
še v ledenih jih je dneh
nosil v suknji vtkane...“

Prt.

Mati je mrtvaški prt
zvila na tri kraje,
spravila v omare kot
vdano šepetaje:

Ko priveje smrtni dih
iz daljave črne;
Bog ve, koga v smrtni san
s prtom tem zagrne.

Morda meni butaro
sivih let olajša?
Ali kaj, ko mlada kri
danes vsiha rajša...

Šmarnice.

Iz gredice tulipan
v lonček sem presadil.
Iz omare smrtni prt
dvignil in sem zgradil

Šmarnice Mariji v čast.
Od radosti same,
mislil sem, da Blažena
zre smehljaje name.

In takrat sem milost pil
kakor še nikoli:
Lahko bi ozdravil z njo
sto ljubavnih boli.

Zadnji dan.

Junij silil je na vrt,
junij zlatolasi,
jablanam so sapice
tresle cvet po vasi...

Tulipan, oj, tulipan
poln je žlahtnih cvetov,
kakor da bi res krasil
tihi dom očetov...

Glej, dekletce! Mati, glej!
v Šmarnicah mi sanja
smrtni sen moj mladi Maj,
moja slast nekdanja.

Z vodo blagoslovljeno
Šmarnice kropite!
Naj jih zabim v kratkih dneh,
z mano vred prosite!...

Silvin Sardenko.

Prenašanje delujočih močij z elektriko.

(Spisal *dr. Simon Šubic.*)

I. Uvod.

Stavbar, ki hoče postaviti trdno poslopje, mora poznati tla, poznati mora sestavo podnožnih zemskih skladov; če podnožja ne pozna, ne vé, kje je varno zidati, kje ne. Stari Egipčani so si izbrali najtrdnejša kamenena tla za piramide, ki so jih namenili kraljem za večno stanovanje. In priče tega, da so dobro poznali podnožje piramid, vidimo še dandanes na teh velikanskih stavbah, ki so se nad štiri tisoč let ubranile razdejalnemu zobu časa.

Podstav, na katerem zidajo inženirji naših dni, ko rabijo elektriko, ni drugega, kakor čudovita narava elektrike same. Kaj da je elektrika, to bi moral vedeti vsak inženir, ki zaupa svoja dela tej prečudni sili prirode. Učenjaki in strokovnjaki pa trdé jednoglasno, da — če izvzamemo Hertzovo valovje — elektrike dandanes še ne poznamo. Ves uk o elektriki je postavljen na domišljijo ali hipotezo, da je elektrika dvojna: pozitivna in negativna.

Če inženirji elektrike ne poznajo, kako pa morejo izdelovati zanesljive naprave, v katere upregajo to skrivnostno silo ali s katerimi ukrotijo njene silovite, razdejalne moči, ki se človeku tako strahovito oznanjajo v pojavih strele? Inženirji prepuščajo skrb za neutrudljivo in neprenehljivo preiskovanje tega, kaj je elektrika, učenjakom - fizikom, sami pa z obrtniki vred le natanko preiskujejo učinke te nevarne hčere prirode. Ne ravnajo drugače, kakor ravnamo nezavedno vsi, ki se pečamo n. pr. z učinki teže. Kdo učenjakov, bodisi fizik, bodisi modrijan, kdo pozna natezanje zemlje ali gravitacijo? Pri praktični porabi ne vpraša nihče o bistvu teže. Kaj se meni mlinar za gravitacijo, ko rabi vodo, ko jo zajezuje in napeljuje po ozki strmi strugi na malin, da mu goni

kolesa! S svojo napravo, z jezom in s strugo napeljuje mlinar tekočo vodo na kolesa. Močno navzdol tekoča ali padajoča voda oddaja kolesom, ko jih goni, svojo delujočo moč ali energijo, in s to oživlja po mlinu vse vrteče se kolesje in melje žito.

Kakor v mlinu je sploh vsaka izprememba, vsaka dogodba v prirodi nasledek ali učinek nekakega prirodnega delovanja ali energije, nabrane po prirodi. Celó najobčutljivši gorkomer ali termometer požre nekaj malega toplotne energije, med tem ko se vzdiguje do višje stopinje: saj drugače ne gre kvišku, če gorkota ne raztezuje in ne vzdiguje živega srebra v njem. — Res, vse činenje prirode izvira iz prestavljanja energije iz te stvari v drugo.

Prirodno, prosto prestavljanje močij pa ne zadostuje obrtniku pri njegovem delovanju, zato seza po izumljenih pripomočkih. Obrtnik, ki bi rad, da bi mu voda opravljala kako delo, kakor je opravlja mlinarju, pa nima svoje delalnice tik vode, si napelje vodo iz potoka po ceveh do svojega stroja. Po ceveh tekoča voda se drgne ob straneh; to ji zavira tok in jemlje energijo. Slabo bi mu delala po ravnih polnih ceveh pritekajoča voda, če bi je ne oživljal. A kako naj oživi vodo, bi kdo vzkliknil, saj voda ni živa stvar? Če ni živa, da se pa vendar zgibati tako, da dela, kakor bi se bila oživila. To se zgodi, če voda priteka po visokem žlebu in teče iz konca na spodaj stoječe kolo. Živost ali pomnožena energija, ki jo voda dobiva med padanjem, ta energija se ji pa posili tudi s stiskanjem v cevi in po cevéh. Stisnjena ali stlačena voda se uderi z veliko silo in energijo iz cevi, odpri ji cev na sredi ali na koncu pota, kjer hočeš. Če pa stlačeni vodi odpreš pot v prazni valjar ali cilindar, v katerem tiči in ga zapira na drogu nataktnjena voha, pa požene voda veho z

drogom vred iz cilindra in goni in vrti, če je naprava taka, z drogom ali z ročnico kako kolo ali stroj, na katerega je voda napeljana.

V taki osnovi ima obrtnik hidravlično uredbo za prenašanje energije z vodo po ceveh od konca do kraja cevi.

Drug obrtnik, ki mu je stlačena voda pretrla cevi in napravila pravo povodenj po delalnici krog stroja, popusti hidravlično napravo in osnuje prestavljanje energije na temelju stisnjenega zraka. Ta pravi: Če mi zrak prav vse cevi prodere, vsaj me ne pripravi s povodnjijo v nesrečo. Če so cevi iz elastične kovine, pa ne iz krhkega stekla, jih zrak sicer včasih pretrga, a jih ne raznese na kosce in ne poškoduje po okolici nobene stvari. Zrak, ki uhaja iz cevi, ne napravi nobene škode, ampak brez vsake nevarnosti se nevidoma razteče po ozračju, kakor dim, ki puhti iz visokega dimnika. Če ima ta obrtnik za porabo kak jez ali slap in če postavi pod deročo vodo pripraven stroj, ki ga voda goni in tlači zrak v cevi, napeljane do oddaljene delavnice, pa prenaša stlačeni zrak po ceveh nekaj energije onega slapa ter jo v delalnici podaje obrtniku na razpolago.

V taki osnovi ima obrtnik aerodinamično uredbo za prenašanje energije s pomočjo stlačenega zraka od konca do konca napeljanih cevij.

Kdor želi ogledati si prestavljanje energije na ožjem prostoru, naj stopi v obrtniško delavnico, kjer goni v postranski kolibi stoječi parni stroj toliko drdrajočih koles, da vse kar pleše pred očmi in bobni po ušesih. Tukaj se mu pokaže orjaški valjar, ki ga goni in vrti nevidni parni stroj. Na ta valjar so natakljena kolesa s širokimi robovi. Po robih teh koles se ovijajo močni široki jermeni, ki objemajo kolesa in kolesca manjših strojev, in jih gonijo in vrté, da morejo izdelovati svoja posebna dela: recimo da vrtajo, žagajo, režejo, gladijo i. dr.

Po jermenih se prestavlja energija od valjarja do valjarja. Če v mislih podaljšamo te jermene, če jih zamenimo z vrvmi, ki so

spletene iz konoplja ali žice, pa imamo pred dušnimi očmi osnovo prenašanja energije z žico, z vrvmi in z verigami.

Doslej omenjena prenašanja energije imenujejo inženirji mehanska nasproti električnemu prenašanju, ki je oskrbujejo elektrotoki.

Odkar je izpodletel velikanski poskus Napoleona III. goniti lokomotive in vlake po železnici z elektriko namestu s sopari, odtlej je za dolgo časa potihnilo odgovarjanje na vprašanje: „Ali bi se dala obrtu tolikanj potrebna energija zajemati iz električnih tokov?“ Dolgo časa se je elektrika z uspehom rabila večinoma le pri telegrafu in pri enakih osnovah. Za vožnjo vlakov po železnici in za gibanje in vrtenje obrtnih strojev je bila predraga galvanska elektrika, ki izvira iz elektriških baterij.

Delujoči električni tokovi pa dandanes ne izvirajo iz navadnih galvanskih baterij, temveč iz mehanske energije drugih gibal, n. pr. iz parnih strojev in iz mlinskih koles ali pa iz turbin. Ti, ki si ogleduješ obrtne naprave po mestih, ti, ki vidiš marsikatera gibala ali razne motorje, katere goni nevidna električna sila, vedi, da vsa ta gibala gonijo prav za prav sopari, zgreti zrak ali vroči plin ali pa tudi močna voda. Strokovnjaki in inženirji so izumili stroj po imenu „Dinamo“, ki ima tako osnovo v sebi, da prideluje električni tok, če ga goniš in vrtiš. Če vprežeš dinamo v ojnice tekočega mlinkega kolesa, da ga goni močna voda, se v vrtečem dinamumu izpreminja energija tekoče vode v električni tok. Jednako se prideluje elektrika iz energije premoga, če kuriš s premogom pod kotlom parnega stroja in če razgreti sopari tega stroja gonijo dinamo.

Gorkota torej na tej strani v razgretih soparih, in privlačenje zemlje na drugi strani v tekoči vodi, in zopet na drugi strani sila vetrov, ki gonijo mlin na veter — to so pravi viri delajočih močij. Iz teh pravirov izhaja električna razsvetljava in delovanje z električnimi tokovi, ki gonijo električna gibala ali motore in ž njimi vlake po električni železnici.

Stroji dinami so sestavljeni iz magnetov in elektromagnetov. Tista sila, ki jih vrti, premaguje natezanje med magneti in opravlja z vrtenjem nekaj dela —, in to delo se izpreminja v električni tok, ki kroži po žici elektromagnetovi. Kamor napelješ konce te žice, tje ti pritečejo iz dinama električni tokovi. — Če pa na drugem kraju mirno stoječi dinamo zvežeš s temi konci žice, da teče elektrika iz vrtečega se dinam v mirni dinamo, tedaj ti električni toki, pritekajoči iz prvega dinam, vzbudé v drugem elektromagnetu in prožijo mirni dinamo h gibanju, vrté ga, izpreminjajo ga v delajoče gibalo ali v motor.

Na ta način se prestavi delajoča energija iz prvega dinam, ki ga goni sila soparov ali tekoče vode, z elektriko v oddaljeni motor. Prvotna energija soparov ali vode se prestavi po električnem prevodu iz izvirnega kraja v oddaljeni kraj, goni ondi kak motor in opravlja ž njim delo, za katero je pripravljen.

II. Izumitev osnove za prenašanje energije.

Kdo je našel zakon ali izumil napravo za prenašanje energije z dvema dinamoma in dolgo žico? To si prisvaja Hippolyte Fontaine. „Na svetovni razstavi na Dunaju (1873), tako sporoča H. Fontaine sam, sem hotel obiskovalcem razstave pokazati, kako Grammejev dinamo utegne goniti mali elektromagnetični stroj. Manjkalo mi je dosti dolge žice; posodil mi jo je zastopnik Mauhesov iz Lyona. Ko sem zvezal dinamo z elektromagnetičnim strojem, je ta motor premočno gonil mojo vodosesalko; voda, s katero je vodosesalka napolnjevala nabiralnico mojega umetnega vodometa, je tako močno pritekala, da mi je naredila celo povodenj. To je bilo premočno delovanje. Iz dinam pritekajoča elektrika je bila premočna, treba je bilo električnemu toku vzeti nekaj moči, kar je je imel preveč. Vsakdo ve, da se elektrotok oslabi s podaljšanjem prevajalne žice. Uprezal sem torej med vezi dalje in

dalje žične konce; tako je tok izgubil več in več moči, da je pritekalo le toliko vode, kolikor je je sproti porabil vodometa. — Ko sem premeril uprežene konce, sem se prepričal, da sem žico za prevod elektrike podaljšal za cela dva kilometra, kakor ko bi bil takoj začetkom postavil motor in vodometa za kilometer daleč od izvirnega gonila, od dinam! In ta izkušnja me je pripeljala na misel, da se z dvema dinamoma utegne predstavljati mehanska energija v daljnje kraje.

Francoza Chrétien in Felix sta leta 1879. prva porabila Fontainea Hippolyta nasvet v svoji sladkornici v Sermaizeu. Sladkor iz sladkorne repe se prideluje le malo časa med letom; ves drugi čas stojé stroji na miru. Da se jih rja ne prime, se rabijo parni stroji tudi na polju pri kmetovanju, posebno pri oranju. Pri Chrétienovem poskusu je parni stroj gonil Gramejev dinamo, in vzbujena elektrika je bila napeljana po žicah 800 metrov daleč na polje, in ondi je električni tok gonil oralo s posebnim gibalom. Osnova je bila podobna oni, pri kateri se goni „drevo“ s parnim strojem. In dobro je izteklo: njiva se je izorala z električnim, daleč izvirajočim tokom.

Leto poprej je Felix v tisti tovarni ustanovil vzdigalo, ki je z električnim tokom vzdigovalo sladkorno repo iz ladij in jo nakladalo na vozove. Proti prejšnji osnovi je delal novi vzvod z dobičkom, ki je iznašal dobrih štirideset stotin.

Ta vzgled je bil tako prepričevalen, da si je brez vsakatega prigovarjanja pridobil na Francoskem celo vrsto posnemavcev. Po tovarnah in po trgih se je ustanovila na temelju v dalji izvirajočega električnega toka velika množica navijalnih strojev, škripcev in samotežnikov. V topališču v Bourgesu, kjer se ulivajo bronasti topovi, se je leta 1882. postavilo prvo električno vzdigalo, samotežnik na škripce, ki je sam vzdigoval po 800 centov. Električno gibalo, ki je gonilo tako močni samotežnik, je prejemale električni tok iz 300 metrov daleč proč stoječega dinam. Odkar se je v Farkotovem

topališču upreglo vzdigalo v vezi električnega toka, pritekajočega iz daljnega dinama, ne potrebuje samotežnik za svoj opravek tretjine tistega časa, ki ga je poprej potrebovalo dvanajst rokodelcev, ki so z vsem naporom komaj gonili delajoči škripec.

Poglejmo na Švicarsko in vprašajmo, kaj in kako tamkaj delajo s prenašanjem obilne energije svojih vodá. Do leta 1886. je ondi Oerlikonova tovarna izdelovala diname samo za pridelovanje električnega toka za razsvetljavo. Ko so pozvedeli, da se diname prilegajo tudi za motorje ali za delavna gibalna, je voditelj Brown spoznal, da se bo posrečilo sestaviti napravo za prenašanje energije z elektriko. Saj je na Švicarskem potreba prenašanja energije tako velika, da so si inženirji pomagali doslej tudi s slabimi stroji.

Večinoma je doslej v Švici bilo v navadi prenašanje energije z vrvmi. A to prenašanje ne seže daleč; naprava je draga, uspeh slab, tem slabši, čim več postaj je treba vpreči. Pa se vrvi tudi prehitro odrgnejo in poškodujejo, preveč je nepovoljnega prenehanja s popravilanjem. — Tukaj je bilo treba poskusiti in pričeti z električnim prenašanjem. Res se je Oerlikonova tovarna lotila poskusa —, in izteklo ji je. Ta uspeh je uzrok, da se odslej odstranjajo konopljene in žične vrvi povsodi, kjer še niso odpravljene bodisi v Švici, bodisi po drugih deželah, kjer je na razpolago kaj izdatnih vodnih močij.

Prvo napravo za prenašanje energije z dinami je izdelal Brown med Kriegstettenom in Solothurnom. Toliko delujoče moči tekoče vode, kolikor je daje 50 konj, se prenaša ondi z elektriko več nego miljo (8 kilometrov) daleč. In z Brownovo osnovo ni bil zadovoljen le posestnik te naprave, ustrezno je bilo tudi vedi, uku in uporabi; zakaj za tako daljo se ne prileže nobena osnova z drugimi pripomočki: ne s tlakom vode ali zrakú, ne s sopari, ne z vrvmi.

Četudi se je posrečil prvi poskus, vendar so začetkom posestniki večjih tovarn dolgo premišljevali, ali bi se poprijeli nove osnove,

navadnega sistema, ali ne! Ne da bi dvomili o resnici uspeha, a zdelo se jim je, da je ves uspeh le znamenit teoretičen poskus. Bali so se, da bi se električni stroji prehitro ne pokvarili; mislili so, da nikakor ne bodo za dolgo rabo. — Ustrašili so se tudi precejšnih stroškov, ki so jih delale potrebne stavbe ob vodi, posebno pa dolgi električni prevod in dragi dinami.

III. Starejše osnove za prenašanje energije.

Kdor bi tega pomišljanja ne poznal, ta bi se čudil zagovarjanju, s katerim je neki strokovnjak počastil staro osnovo na „stlačeni zrak“, ko so se leta 1892. posvetovali v Gradcu mestni očetje, katerega sistema bi se poprijeli. Mesto so hoteli razsvetljevati z elektriko, zraven pa zmanjševati si stroške z razdeljevanjem in prodajanjem ostale energije med obrtnike. Ob tej priliki jim je strokovnjak živo govoril na srce in izbijal iz glave misli na elektriko. „Pomislite, koliko važnejša in koliko zanesljivejša je naprava s tlačnim zrakom mimo elektrike! Razven svečave — je trdil mož — vam bo elektrika komaj toliko energije oddajala za obrtnike, da bo gnala temu ali drugemu kak manjši šivalni stroj. Kako vse drugačna je porabljenost naprave, ki se opira na stlačeni zrak, koliko veljavnejši v očeh zvedenega inženirja! Ne da bi energija visela na slabi pretrgljivi žici, kakor električni tok: stlačeni zrak prenaša vsako množino energije po močnih ceveh od konca do kraja celega mesta.“

„Kako pa deluje stlačeni zrak? poprašujejo neveščaki“, tako je nadaljeval strokovnjak, upiraje se vpeljavi električnega prenašanja. „Vodna kolesa, ki jih imenujemo turbine, ali pa parni stroji, gonijo in stiskajo zrak na zunanjem konci v cevi. Ta tlak se razširja po močnih, za vsak plin neprodernih kovinskih ceveh s stlačenim zrakom vred na vse kraje, do vseh koncev cevi. In to ima neprecenljivo vrednost, da stlačeni zrak brez nevarnosti oddaje povsodi med potjo

vsakemu obrtniku toliko svoje energije, kolikor je ta zahteva za svoj stroj. Kjerkoli napelješ stlačen zrak v pripravljeni stroj, ki je parnemu stroju precej jednak, povsodi ti opravlja dela, kakor bi jih opravljal parni stroj, a ti nimaš ž njim nobenega truda, ne kurjave, ne dima ni pri tem stroju: vse opravlja jedna roka, ki stlačenemu zraku odpre pristop s čepom, ko želi, da začne delati, in mu zapre čep, ko se ima delo končati. S takim strojem goni stlačen zrak tudi diname in napravlja električne tokove in ž njimi tudi razsvetljava z elektriko, če je zahtevaš. In kako čedno se dela s stlačenim zrakom! Iz dimnika leti po opravljenem delu, pa ga še viditi ni, saj je navadni in čisti zrak. Kaj se godi temu nasproti v 'Thonethofu' v Gradcu! Glejte, v sredi mesta, prav v Gosposkih ulicah, vro zvečer, ko se dela mrak, in pozneje, dokler ondašnji dinamo preskrbljuje električno razsvetljava, ves tisti čas, pravim, vro iz visokega dimnika črne megle kvišku v ozračje — in kako nadleguje ta smrdljivi dim pljuča in dihanje prebivavcev! — Temu nasproti, kako čisto in snažno ostane ozračje okoli dimnika, ki bo dihal čisti zrak, če vpeljete razsvetljava mesta na podlagi stlačenega zraka!

V svojem gorečem zagovarjanju stlačenega zraka pa je mož ali pozabil ali pa nalašč ni omenil raznih slabostij takega prenašanja energije po cevéh. Zrak pretakati po dolgih cevéh, posebno če je stlačen, skoraj ni mogoče brez velike izgube: preveč ga uide, cevi ga nikdar ne morejo popolnoma zapreti v sebi. Pahala, na katera pritiska zrak v cilindru, ko jih goni in dela, se nikdar za dolgo časa ne pritiskajo tako popolnoma ob valjarjeve stene, da bi med glavico in med steno zrak ne dobil nekoliko špranje in da bi ga ne odteklo kaj. Naj ti mehanik izdeluje cevi, votle cilindre in glavice, ki zapirajo zraku izstop, še tako natančno, za dolgo časa ne pomaga nobena zapora popolnoma —, maži, s katero mastjo in kolikor hočeš. Vednega popravljanja ni konca ne kraja. — Veliko težavo dela tudi ogrevanje zraka; če se pa ne ogreje pred

delovanjem, ti ne da tako močnega učinka, kakor je sicer mogoče.

„To pač ni omembe vredna težava v primeri z resnično težavnim umikanjem pred smrtno nevarnostjo ob prevodih močne elektrike, zakaj silno napeta elektrika komaj čaka, da se zadeneš prevodilne žice, pa kar trešči vate in te ubije kakor prava strela. Ali morebiti še nimamo dovolj žalostnih dogodkov in vzgledov, da se ta v umetnih naših sponah ujeta silovita hči proste prirode oprosti, kakor hitro se more, in plane po krotivcu-človeku jednako, kakor ukročen lev raztrga v zverinjaku krotivca, ko je pokusil kri človeško!

Ne rečem, da bi delala posebno težavo tehnikom naprava, s katero bi se utegnila prenašati v Gradec energija slapov, ki se v Brucku na zgornjem Štajerskem udirajo čez visoke jezove. Po uku ne dela to nobene težave, pač pa dela težavo dolgi prevod, kadar je treba po dolgih žicah napeljevati tako električno silo, da ti opravlja v Gradcu toliko dela, kolikor ti ga opravlja tisoč konj in več. Čim večja pa je energija, s tem večjo silo se napenja elektrika po žičnem prevodu, napenja se tako, da dela nevarnost za življenje tistega, ki se zadene vezi. Zato ne kaže napeljevati prevodovih vezij poleg glavne ceste; poleg telegrafa pa tudi ne, zakaj sila napeljane elektrike bi utegnila motiti električne pojave, kakor jih moti strela v bližnjih oblakih. Pa čez polje potegnite vezi! prigovarjajo drugi. Že prav, ko bi polje bilo brez gospodarja. Kateri kmet bo pa privolil prepreči svoje polje s tako nevarno stvarjo? No, če se vse to ne dá poravnati drugače, pa naredite prevod pod zemljo, bo kdo rekel, ki ne ve koliko velja. Zanesljiv prevod pod zemljo je predrag, daljava prevelika. Tudi gre prevod preveč po samem in daje preveč prilike nagajivcem; če ga pa kdo pokvari ali celo prestriže, zvečer je mesto tisto noč brez razsvetljave!

Iz teh razmer se previdi, je rekel zagovarjavec prenašanja energije s stisnjenim zrakom, „da se sanje o prenašanju energije z elektriko iz take dalje v Gradec nikdar

ne bodo izpolnile. Le pomislite, da je celo župan v New-Yorku v Ameriki leta 1890. ukazal prestriči električni prevod nekega društva za razsvetljavo, ker je električni tok ubil nekega meščana. Ali mislite, da bi

si pa pridelujte elektriko v mestnem okrožju s svetilnim plinom. Svetilni plin naj goni stroje na plin in ti stroji naj gonijo dinamo, ki vam izdelujejo nenevarno elektriko za razsvetljavo. Mesto Lille ima tako na-

Pomladna bajka.

Risal F. Dobnikar.

graški župan ne storil kaj takega, če bi prenapeta elektrika delala meščanom tako nevarnost?

Ce se le na vso moč branite stisnjene-
nega zraka ali stisnjene vode po ceveh, no,

pravo, in dobra je. Ondi je pokazala izkušnja, da tako osnova gre na dobiček, zakaj po tej poti daje svetilni plin po 46 stotin več razsvetljave, kakor je dá plin, če ga naravnost požgeš.“

Glejte, kako si je mož odpiral postranska vrata, skozi katera je mislil privedi električno v mesto brez nevarnosti. Vidimo pa, da si ni upal odrekati elektriki posebne koristi.

Z ozirom na vse to si oglejmo še nekaj razmer, ki se tičejo teh osnov. Odkodi je pri porabi stlačenega zraka izguba, smo slišali. Če se namestu zraka vzame voda in se tlači v cevi, je ne uhaja toliko iz prevodnih cevij, uhaja pa vendarle, in to dela precej izgube. Zraven tega pa gre tudi to v izgubo, da se porabi vedno jednaka množina vode, naj dela motor, katerega goni voda, s svojo največjo močjo ali pa naj opravlja kako lažje delo. Pri stlačenem in razgretim zraku se pa pri manjših delih prihrani nekaj zraka s tem, da se prostor delajočega cilindra ne napolni popolnoma s stlačenim zrakom, ampak da zrak poganja pah tudi s svojo razpenjavostjo. Po zimi pa je pri vodi še druga sitnost. Voda prerada zmrzuje, in

to zadržuje in moti delovanje. Zatoraj se voda ne prilega povsodi. A naj se prilega kolikor more, in naj se napravi osnova z marljivostjo, naj ti v začetku ne teče nikjer iz cevi, s časom začne puščati, voda se potrat, in treba je vodne cevi vedno popravljati.

Če se pa cevi namestu s stlačeno vodo ali stlačenim zrakom napolnjujejo s sopari, se sicer tudi prenaša delovanje, a sopari se preveč ohladi po ceveh, če so cevi količkaj daljše kakor pri parnem stroju med kotlom in med delajočim pahom. Ker energija soparov izvira iz njihove toplote, izgubi se njih delajoča moč malone vsa, ko se ohladi. To se posebno godi po zimi po razprostrtih pristaniščih, kjer so pred elektriko sopari gonili škripce ali samotežnike in druga vzdigala, in so s takimi prvotnimi stroji vzdigali in prestavljali najtežja bremena.

(Dalje.)

Izprehodi po Slavoniji.

(Spisal *dr. Ž. Marinko*.)

I. Življenje na Slavonskem.

Moj znanec župnik S. me je bil že večkrat povabil, da naj ga posetim na njegovem domu blizu slavonskega Broda. Odločil sem se, da mu ustrežem. Hitri vlak me je popeljal mimo Zagreba, Siska v Sunijo. Tu sem zapustil progo, vodečo v Bosno do Banjeluke, in krenil po drugi, ki se vije ob Savi proti Brodu. Prišedši do postaje Oriovca sem izstopil.

Voznik, krepak mož, katerega je poslal moj prijatelj, me je že čakal s preprostim, slavonskim vozom, v katerega sta bila uprežena čila vranca. Vsedevala se, in hajdi po blatni cesti (lil je dež) v Šumedijsko! „Ne“, pravi Slavonec, „temveč popeljiva se v Dubrčac ob Savi, kjer je danes moj gospod

na proščenju; jutri pojde po istem poslu v Bojance, od koder obiščemo Bebrino, potlej šele se vrnemo v Šumedijsko. Vi nas boste spremljali, tako mi je ukazal gospod župnik.“

Kaj hočem, sem si mislil, moj prijatelj je tako sklenil, treba se mu udati. Imel bom vsaj priliko videti nekoliko slavonskega življenja. Ob proščenju, to je, kadar se obhaja praznik variha dotične župnijske ali podružne cerkve, se snide mnogo ljudstva; tu bo kaj za mojo radovednost. Slušal sem, za kar mi nikdar ni bilo žal. Užival sem nekaj dni tukaj in pozneje po drugih krajih med slavonskimi brati res slovansko gostoljubnost, da sem se čutil povsodi kar domačega. Da, Slovan povsod brate ima. Bil sem i na Nemškem: pa kako trdi, kako nekako odurni in mrzli so mi bili tam ljudje v primeri z

našimi južnimi rojaki! Kdor ne veruje, naj poskusi; ide naj na deželo med prosti narod, med slavonske svečenike. Izjema so tu in tam srbski „popi“, pa le izjema: zakaj sicer so tudi med njimi prav vrli možje.

Pa ne pričakuj, čitatelj, da ti natančno popišem in povem, kaj sem počel ondi, ne: začrtati hočem le ob kratkem to, kar me je najbolj zanimalo.

Glavna cesta v Slavoniji, po kateri sem se vozil, je „zidana“, tako pravi Slavonec. Od daleč tam iz Bosne so navozili kamenja semkaj, ker tu ob Savi bi ga iskal zaman, da so zgradili cesto. Trda je, da grozno odskakujejo kola, ki pri Slavoncih sploh pogrešajo onih jeklenih peres, ki te pri nas obvarujejo marsikakega neprijetnega sunljaja. Plešejo ti ob brzem diru kola tako, da se bojiš, da ti srce ne skoči iz prsij; najrajši bi bežal z voza, ako bi ne bilo treba dalje. Kdor ima slaba pljuča, naj se todi na takih navadnih kolih ne vozi, bolje je hoditi peš, naj si bo vročina še tako huda. Drugačna pa so stranska pota. Po njih se voz ne trese, ker kamena tu ne dobiš, pač pa se pogreza globoko ali v blato ali pa v prah, srede ni tu nikake.

Vasi so jako velike in so si močno podobne; razprostirajo se sploh ob obeh straneh širokih cest. Hiše so skoro brez izjeme z dvema oknom (prozor) obrnjene proti cesti, tako da ima dolga stran vhod z dvorišča, ki je jako razprostran in ograjen z lesenim plotom. Zada je poslopje za klet (podrom), hlev in kašča. Na vsakem dvorišču najdeš vodnjak (džerma) z vedrom, kaže ti ga visoko moleče bruno z verigo, in često tudi gumno, kjer se s konji mlati (tare) žito.

Poslopja za krmo ne potrebuje Slavonec: krma je na dvorišču, za hlevom ali pa na polju v stogih; krog droga so na okroglo visoko naložene plasti. Hiše so največ lesene, le malo je napol zidanih med bruni (Riegelwände). Hleve si Slavonec kar splete iz protja in zamaže z ilovico, med katero je pomešal plev in kravjeka. Krita so poslopja s slamo tako kakor pri nas, ali pa je slama posebno nad hlevi kar neredno na gredi na-

metana in po vrhu pritrjena z bruni, ki so zgoraj sklenjena, zdolaj pa na neko počezno bruno privezana, da veter ne odnese strehe. Tako grajenje ne stane mnogo, ali za naše Krašovce in Vipavce bi ne bilo: burja bi jim vse odnesla v Jadransko morje.

Živad: konj, govedo, prasec, ovca, gos, raca, puran in kokoš se večinoma prosto pase po veliki ravnini. V tej je glavni dohodek Slavončev, ker ga taka reja istinito malo stane. Ako ni presuho, zlasti ne premokro, ni slabo Slavoncu todi v bližini Save in Une; v prejšnjih časih je bilo še bolje. Sava pa le prerada izstopa po razprostranih nižavah in napravlja grozno škodo. L. 1895. se je pomladi razlila kakor morje po Slavoniji in bosanski Posavini daleč, daleč na okoli ter je ozimino popolnoma uničila.

Pa ne samo domačih živalij vidiš tu neizmerne čede, tudi divjih se nahaja v velikem številu. Škorcev in divjih golobov sem videl tako mnogobrojne jate samo v Bosni pri Banjaluki, sicer nikjer ne. Zlasti pa se nisem mogel dosti načuditi štokljam, ki gnezdi po hišah, na strehah, vrhu dimnikov ali visokih dreves. Kako ponosno ti stojita v večernem mraku na gnezdu on in ona, ali pa tudi z mladiči, ki radovedno zró v lepi svet, s katerega sta jim med dnevom nanesla roditelja obilo tečne golazni za lačni želodec. Radi tega pa tudi štoklje (roda jej pravi Slavonec) ne ubije nihče, imel bi za greh; je pa tudi res velika dobrotnica v teh močvirnatih krajih z neumornim pokončavanjem različnih škodljivih živalij. Čapljo pa, ki je tu tudi prav navaden tič, jedó Slavonci.

Živi Slavonec sploh preprosto, slabo; ali ob proščenju si privošči. Ob taki priliki sem videl v Bojancih na dveh krajih, da so klali mlado, kakih deset tednov staro prase, da se speče — za našega kmeta bi bila taka pečenka predraga —, gostilničar pa je hitel mimo mene v Oriovac po rakijo s sodčkom, ki je držal nad hektoliter. Vprašal sem, čemu bo rakija. Voznik mi je odgovoril, da je bo premalo gostom kmetom za isti dan.

Borna so bivališča Slavoncev; siromašna je sploh tudi njih hiša božja — cerkev, naj

si je katoliška ali pravoslavna. Naše slovenske cerkve so proti njim palače in naši zvonovi v primeri s slavonskimi orjaki. Slovenci jako ljubimo lepo petje, posebno še v hiši božji: s slavonskim bi ne bili zadovoljni. Čul sem to petje v nekaterih krajih: pet, šest ženščin poje krog oltarja nekako istim načinom kakor „slepi guslar“ ob cesti. To je menda pač narodno petje, a za naše slovensko uho grozno dolgočasno.

Dejal sem, da je nekdam živel Slavonec izvrstno. Dandanes je večinoma ravno nasprotno: živi prav siromaško. Pa kje je vzrok? Deloma so temu krive slabe letine, še več pa nova madjaronska vlada, ki je vsaj posredno razrušila zadružno življenje.

Nekdam so bili vsi prebivavci zvezani v zadruge, ki so štele po 40—90 oseb. Neki župnik mi je pravil, da je poznal zadruge, v kateri je bilo šestindvajset oženjenih parov in še dokaj prostih udov. Zadružanom je vladal samo jeden glavar; delali pa so skupno jeden za vse, vsi za jednega; odtodi toliko moč zadružnega življenja. Da je prišlo tu in tam do družinskih prask, je umevno samo po sebi: ali glavar jo je poravnal s svojo veljavo, in zadružani so se počutili prav dobro. Novi zakon pa je pripustil, da se smejo zadruge raziti. Nezadovoljneži, katerih se ne manjka nikjer, so želeli prostosti in zahtevali, da se zadruge razdeli. Zgodilo se je večinoma, le malo jih je še ostalo. Zemljo so med seboj porazdelili, zgradili si posamezne kočice — vsakdo je sedaj sam svoj gospod, vsi skupaj pa siromaki.

Tujci: Madjari, Primorci pa tudi Nemci se dandanes jako obilno priseljujejo. Prvih hiše se ne razločujejo dosti od pristno slavonskih, pač pa nemške. Te so zidane iz opeke po našem načinu; opravljeno je vse jako čedno, čisto in okusno, da je veselje. Mesto visokih stogov vidiš pri njih slamo in drugo krmo v velikih dolgih in širokih kupih, ki imajo na vrhu nekako streho.

Domačini trdijo, da se teh tujcev ni bati. Da, ko bi bili samo Slovani, Primorci ali recimo Slovenci, bi ne bilo v škodo, marveč celo koristno, ker imajo naši rojaki gotovo

marsikake prednosti pred Slavonci. Ti sami n. pr. jako hvalijo naše rojake — šumarje, ki vsako zimo delajo v slavonskih gozdih, češ da so pridni in verni, da hodijo, kolikor jim je le mogoče, vestno k sv. maši, izpovedi itd. Pravil mi je slavonski župnik, da je jeden dan prišlo k njemu dvajset šumarjev z lepim darom in prošnjo, naj jih izpove in zanje mašuje. — A tujec po jeziku in rodu nikakor deželi ne bode koristil. Tako rodovitna in nekdam bogata Slavonija dandanes stoka in zdihuje. Ako ne bo kmalu drugače, propade tujcem v last. Obrt imajo večinoma židi v lasti, žid je zlasti trgovec in gostilničar — pa oderuh. Nevedni narod plačuje grozne obresti. Čul sem n. pr., da dajejo od deset goldinarjev po krono na teden. Oni, ki bi imeli, skrbeti za narod, se večinoma trudijo, kako bi stregli vladi, ali pa se prepirajo za prazen nič. Posojilnic po našem načinu, pri katerih dobi trpin denar za male obresti, ni nikjer. Poprej so bankovce na solncu sušili, sedaj dostikrat ni krajcarja, da bi davek plačali in si kupili „kukuruca“ (koruze) za lačni želodec. Zemlja bi sicer jako obilno rodila, a obdeluje se še večinoma slabo. Doslej ni bilo potreba prizadevati si za večje dohodke, ali sila bode učila drugačega dela, večje pridnosti.

2. Proščenje.

Pri nas se praznuje slavnost župnijskega ali podružniškega zavetnika navadno v nedeljo po dotičnem svetnikovem prazniku, ako ni ta slučajno v nedeljo samo. V Slavoniji pa slavi ljudstvo svojega patrona vselej isti dan, ki ga kaže pratika, torej večinoma ob delavnikih. Imenujejo pa to slavnost „proščenje“. Ker utegne to praznovanje čitatelje zanimati, pač v kratkih črtah naslikamo „proščenje“.

Župnik povabi za isti dan duhovne prijatelje iz „komšiluka“ — sosedstva, da mu pomagajo. Dopoldne se pridiguje, ako je kaj izpovedancev, izpoveduje, opravi slovesna sv. maša in tudi popoldanska služba božja s petimi litanijami. Da se ne pozabi na te-

lesne potrebe, marveč se jim zadosti s prijateljskim obedom, je umevno samo po sebi. Za narod dotične župnije, oziroma podružnice je dan „proščenja“ zapovedan praznik. Udeležuje se službe božje, pa se zabava s pijačo in s plesom pod milim nebom.

V Dubočcu (Dubočac ob Savi) sem našel takovo slavnost, a došel sem šele zvečer, ko se je bilo ljudstvo že precej razšlo. Radi tega sem jako rad sprejel vabilo svojega prijatelja, da posetiva drugi dan 6. vel. srpana Banovce, podružno cerkev iz Bebrine, kjer se je praznovalo „izpremenjenje našega Gospoda“. Došla sva tjekaj po obedu k litanijam.

Cerkvico so napolnile devotke v pestri a večinoma dragi obleki z mamicami, ki so bile bolj preprosto oblečene. Mož ni bilo razven kakih desetih, dasi je bil zanje zapovedan praznik: ostali so zunaj cerkve. Litanij ni pel župnik, marveč dekleta klečé krog oltarja na „čilimih“, katere so s seboj prinesle; on je opravil samo molitve po litanijah in dal slednjič s križem blagoslov. Petje kakor sploh slavonsko narodno mi je zvenelo nekako čudno dolgočasno.

Zanimala me je zlasti narodna noša slavonska. Dekleta so istinito lepo in okusno opravljena. Čudil sem se, da je bila skoro vsaka drugače oblečena, bodisi gledé na barvo, ki je sploh bolj ali manj svetla in jako pisana, bodisi gledé na obliko in nakitje. Le lase so imele močno jednako spletene: nekatere gladko nazaj počesane, druge nad senci in čelom mično v kodre povite; a nad tilnikom so bile vsem spletene iz drobnih kitic v nekako štirivoglato ploskev, izpod katere je na obeh straneh molelo razno nakitje. Priznavam, da je vse kazalo fin okus; dasi okrasje v obleko deklice same všivavajo ali vpletavajo —, pri vsej pestrosti ni bilo onih kričečih barv, ki se čestokrat opazajo pri naših kmetiških dekletih. Jugoslovanske imajo od nekdanj izboren okus pri domačih ročnih delih; okus kažejo tudi tedaj, ko si svojo obleko preskrbé v „dućanu“ pri židu. Pa res so ravno te Slavonke imele večinoma draga, kupljena krila, nekaj jih je bilo s svilo odetih. Vrat krasi sleherni

različen nakit, dragi novci, domači in tuji zlati. Pri jedni sem videl krog vratú do dvajset avstrijskih „dukatov“. Zlat se lepo preplete s svilnato nitjo in potem pritrdi na širok trak, ki obdaja vrat. Niso bile napadne te Slavonke v svojem krasu.

Mladenci nosijo le domačo platneno obleko, pa oprano in skrbno zglajeno. Kušulja — srajca — je isto tako okrašena kakor ženska obleka, hlače — gaće — nimajo všitih okraskov, pač pa zdolaj ob robu lepe čipke. Mladeničem mora preskrbeti opravo mati, možu pa žena.

Po sv. pravilu se je napravila „igra“ na travniku blizu cerkve. Pa kakova? — Plesalo je nad trideset mladeničev in nad štirideset deklic „kolo“. Ker do takrat še nisem videl tega jugoslovanskega plesa, sem ga pričakoval prav željno. Reči moram, da se mi je zdel istinito le nedolžna igra.

Pet do sedem deklet si podá roke, zraven njih isto tako primeroma toliko mladeničev in zopet dekleta in mladeniči po trikrat, petkrat, po številu plesavcev; — vsi skupaj pa sklenejo krog „kolo“. Vedno so skupine mladeničev in skupine deklet zase, nikdar niso paroma pomešani. Godec na dudlo mirno hodi ob krogu in gode; malko poskakuje pojoč narodno pesem se v krogu počasno pomikajo naprej. Očetje in matere gledajo spominjajoč se svojih mladostnih let stojé ali sede pri pijači ali tudi brez nje, dečki pa se mečejo sredi kroga. Ob zvonjenju „Ave Maria“ je igri konec.

Meni je ta ples jako ugajal, in da sem imel čas, bi bil še dalje časa gledal to nedolžno pisano gibanje slavonske mladine. Moj prijatelj g. župnik S. mi je sicer dejal, da tu in tam proti večeru, zlasti ako se je užilo preveč pijače, postane plesanje „kola“ preživo, prehitro, divje poskakovanje, in da pesmi, ki se pojó, niso vselej take, da bi jih smelo čuti nedolžno uho. No, tudi Slavonci so slabotni ljudje, a vendar sploh je ta narodna igra sama po sebi nedolžna, ki se morda včasih zlorablja, kar se more zgoditi tudi z najboljšo rečjo. Jaz sem si mislil, da bi bili naši, zlasti še primorski plesi vedno tako nedolžni!

(Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Pomladni glasi. X. zvezek. Z osmimi slikami. Uredil in založil Frančišek Kralj. — Str. 160. Cene: brošir. 60 h, kart. 80 h, celoplat. 1 K 10 h, krasno vezani 1 K 80 h. — Ljubke, drobne knjižice, katere leto za letom ljubljanski bogoslovci podajajo slovenski mladini, so že mala knjižnica. Letošnji zvezek je deseti svoje vrste. Posvečen je spominu nepozabnega knezoškofa Slomškega, čigar podoba ima na čelu. — Namen knjižice je pesniško raztolmačil Fr. Kralj v „Posvečenju“, dočim se je A. Skubic potrudil, da bi v poljudnem življenjepisu mladini naslikal celotno podobo tega velikega moža in jo vnel za posnemanje njegovih vrlin. Mislimo, da se mu je to posrečilo, ker je sestavek pisan res preprosto in živahno. „Slovenski mučenec“ nas prestavlja v deveto stoletje in opisuje delovanje oznanjevalcev sv. vere po naših krajih. Veliko prikupljivega in blažilnega ima ta povest v sebi, vendar ji nekoliko primanjkuje zgodovinskega kolorita, ki se ne sme javiti samo v imenih. Prozaistični sestavki: „Nazaj“ (F. Dobnikar), „Iz Jančkovih mladih let“ (J. Ogrizek), „Mavrica“, „V mladih letih“ (A. Merhar), so veselega otroško - naivnega značaja. Najbolj dovršen spis v tem genru je Pavel Perkov: „Jeseni je bilo.“ — Črtici „Nesrečni kraljevič“ (F. Rebol), in „Stric“ (F. Steržaj), sta ganljivi. Prva opisuje trpljenje francoskega kraljeviča Ludovika, ki je bil po smrti svojega očeta Ludovika XVI. surovemu čevljarju Simonu izročen v vzgojo, druga istotako nesrečno usodo vaškega berača. — Izmed pesmic, ki so jih podali F. Kralj, J. Voljč, A. Merhar se posebno odlikujejo ljubke „Trobentice“ in „Mladi prodajavec.“ Smeli bi jih imenovati vzor pravih otroških pesmic. — Splošno smemo reči, da so letošnji „Pomladni glasi“ krasna mladinska knjiga, kateri želimo, da bi se dobro razpečavala!

G. —

Poljska književnost.

Dočim si Slovenci štejemo za veliko čast, ako zagleda na našem književnem trgu za pol ducata izvirnih književnih del¹⁾, šteje jih poljska književnost že v jednom četrtletju toliko, da bi bilo treba porabiti skoro celo stran „Dom in sveta“ samo za njih naslove.

Pisatelja Kazimir Rojan in Kazimir Gliński, katera se po vsebini svojih povestij zelo

ujemata, sta izdala v Varšavi sama četvero del in sicer prvi povest „Szczęście“ (sreča) v dveh zvezkih in „Lepsze czasy“; drugi pa „Z życia i fantazyi“ in povest „Krzywda.“ V povesti „Sreča“ se zakonski prepir srečno razvozla, v „Boljših časih“ pa dospe dvoje ljubimcev končno srečno k oltarju. V povesti „Krivica“ nahajamo opis, kako je bila kaznovana mati, ki je delala krivico starejšemu sinu na prosep mlajšemu, med tem ko obsega umotvor „Iz življenja in domišljije“ drobne črtice raznovrstne vsebine. Delce jednake vsebine je izdal v Krakovu tudi Tadej Lubieński z naslovom „Z życia“ (iz življenja) in Anton Sygietyński v Levovu z naslovom „Drobiazgi“ (zmes). Razlika med tema utegne biti jedino ta, da oni pisatelj vidi na svetu med ljudmi vsaj nekatere vrline, ta pa pozna samo črni pesimizem.

Že dalje časa slavno znani pisatelj Mihael Bałucki je izdal v Varšavi knjigo „Pamiętnik Munia“ o kateri trdi poljski kritik I. Pawelski, da ima veliko ceno gledé na sedanje krakovske odnose. Sloveča in marljiva pisateljica Eliszka Orzeszkowa je izdala v Varšavi povest v dveh zvezkih z naslovom „Argonauci“, v kateri hoče dokazati, kako nespametno je preveliko koprnjenje po bogastvu, ker bogatin Darvid se trudi vse svoje življenje s tem, da kopiči bogastvo, dokler ne nakopiči milijonov, na to pa se naveliča živeti, vzame revolver in si ž njim upihne življenje.

Kako si ljudje, ali bolje rečeno židje, kopičijo bogastvo, je razvidno tudi iz povesti Artura Gruszevskega z naslovom „Dla miliona“. V tej povesti zavede pisatelj čitatelja v gališko Kalifornijo, v Borislav, Shodnico in Drohobič, kjer se ukvarja žid Krausberg z iskanjem pozemeljskega voska in vrelcev nafte, pri čemur molze svoje podložne ljudi in kopiči denar. Isti pisatelj je že poprej napisal povesti: „Tuzi“, „Szachraj“ in „Krety“. V poslednji je opisal turobno življenje rudokopov v Šleziji.

Pisatelj I. Lętoński je izdal v Varšavi novelo z naslovom „Dobrana para“, pisateljica Ludvika Godlewska pa povest iz sedanjega življenja z naslovom: „Dobrane pary“ (Levov 1900). V tej pisateljica uči, kako si naj energičen mož, ako hoče biti srečen v zakonu, poišče isto tako energično nevesto, češ da le takšna zakonska tvorita „dobrani (primeren) par.“ V povesti „Kato“, ki je izšla v minulem letu v dveh zvezkih v Varšavi, pa opisuje pisateljica Godlewska, kako je neki Znamieniecki svojemu najboljšemu prijatelju odvzel ženo in sicer na način, kakršnega zahtevajo razširjevalci socializma in zagovorniki civilnega zakona, in kako

¹⁾ gl. „Slovanský Přehled“ str. 299.

je ta ostavila prvemu možu otroka in našla pri drugem svojo pravo „srečo“.

Mladi pisatelj Štefan Žeromski je izdal v Varšavi povest v dveh zvezkih z naslovom „Ludzie bezdomni“ (ljudje brez domovine), katero smatra poljska kritika za nekaj nenavadnega. Dejanje se godi v Varšavi, kjer nahajamo junaka povesti, Judima, večinoma na izprehodu po Ujazdovskem drevoredu. Ker je konec povesti kaj otožen in duhamoren, prispejda jo prejšnji poljski kritik umotvorom Ibsena.

Vl. St. Reymondt je izdal v Varšavi delce: „Lili“ ali žalostna idila iz življenja potujočih glumcev, Orsyd pa zbirko novel in sicer: „Za późno — Idyla — Wyzwolona — Wikta — Izmael — Dwa listy“, med katerimi je najzala „Idyla“. Blizu takšne vsebine so tudi črtice „Martosia i my“ Antona Potockega (Levov 1900), med katerimi je najlepša slika „Dzien powszedni“ (delavnik). Kaj nenavadna in originalna prikazen pa so Vaclava Gasiorowskega „Pamiętniki nowonarodzonego“ (spominki novorojenca).

Poleg teh del, h katerim treba prišteti še zgodovinsko povest Vl. Lubicza „Oko proroka, czyli Hanusz Bystry i jego przygody“, je izšlo dvojje prav slabih, kateri je kritika poljska naravnost obsodila. Prva je povest v dveh delih „Żmierch czy świt“ (mrak ali svit) Marije Łopuszanske, druga

pa „Z pamiętników młodej mężatki“ Gabryele Zapolske. Kar se tiče vrednosti poslednjega dela, omenja kritik, da bi bil že skrajni čas, da pisatelji, ki pišejo slične povesti, odidejo v zasluženi pokoj.

Naučnih del poljskih ni izšlo v tem kratkem času mnogo. Najzanimivejši je še: „Krotki zarys historyi sztuki“ (umetnosti) spisal Mihael Żmigrodzki, ki je izšel v Krakovu, kakor tudi „Horoskop, pamiętnik ze skarbcza poezyi polskiej“, priredila Vanda Żeleńska. V Varšavi je izšlo delce: „33 miliony na gorzałkę! czyli lekarstwo przeciwko pijanstwa (z rysunkami)“, po raznih pisateljih posnel Valentin Zaluski. — V Tešinu, v založbi I. Polaka, je izšla knjižica: „Z wieciezki do Ameryki, kilka wspomnień“, od Mihaela Janika, v Varšavi pa „Amerykański przewodnik“ v založbi Plato von Reusnera. Zanimivo delo je „Wieczory nad Adryatykiem, pogadanka o sprawach kościelno-politycznych“ Franč. Starowiejskega. — „Noce bezsenne“ so poezije Zdzisłava Dębickiego.

V Mikolovem v založbi Karola Miarki je jela izhajati „Nowa Biblioteka pisarzy polskich“, katere štirje zvezki obsegajo „Poezye Juliusza Slowackiego“. V Krakovu pa se je osnovala „Nowa Biblioteka uniwersalna“, o kateri podam nemara podrobnejše poročilo pozneje.

i + a

Časopis.

19. malega travna je prišlo poročilo, da je na mejo Buhare odpotovalo 20.000 ruskih vojakov.

19. malega travna dopoldne je bil v Vatikanu tajni konzistorij. Papež je imel nagovor o bližnji kanonizaciji blaženih De Lasalle in Ritta de Cascia. Za tem je bil javni konzistorij, katerega so se udeležili diplomatski zastopniki, plemstvo in prelatje.

20. mal. travna. Burski poveljnik Fronemann je prepodil 400 Angležev čez reko Oranje proti Aliwalnorthu, ujel več mož in ugrabil nekaj živine.

20. mal. travna. Po poročilu tega dne bi bilo v Natalu še 15.000 Burov. Nadalje bi bil general Warren odpoklican iz Afrike.

23. mal. travna so se odpeljali iz Ljubljane in iz Gorice slovenski romarji v Rim. Vseh slovenskih romarjev je bilo 867. Poleg tega se je vozilo z njimi tudi okoli 200 Lahov. „Slovenskega krščansko-socijalnega delavstva“ adresa na sv. očeta, katero so nesli s seboj, je imela nad 8000 podpisov slovenskih delavcev.

23. mal. travna. Zunanjim veščakom se je posrečilo ustanoviti v Pretoriji livarno za topove. Prvi tu izdelani top je odšel v Oranje.

25. mal. travna so se Buri umaknili od mesta Wepenera, ki so ga oblegali od 18. dne t. m. Bili so tu jako vroči boji in na obeh straneh izgube. Angleži so morali sem poslati veliko silo, da je odrinila Bure.

27. mal. travna se je poročalo, da se Buri umikajo proti severu v treh kolonah.

30. mal. travna. V Parizu se je v razstavi podrl neki most. Več oseb je ubitih in znatno poškodovanih. Listi prijemajo vlado, zakaj dela tako neprevidno. Ko se je delalo za razstavo, niso prenehali ob nedeljah.

29. mal. travna. Poročalo se je iz New-Yorka, da je v državi Texas provzročil orkan 5 milijonov dolarjev škode. Utonilo je 12 oseb.

29. mal. travna so imeli slovenski romarji ob 11. uri v cerkvi sv. Petra avdijencijo pri papežu z drugimi romarji vred.

30. mal. travna. Bursko poslanstvo je še v Evropi, a namerja iti v Ameriko. Pri poslanstvu so: notar Fischer, voditelj deputacije; Wolwarans, prvi predsednik zvršujočega sveta v Transvaalu; Wessels, predsednik ljudskega zastopa v Oranju.

Spremlja jih kot tajnik de Breune. — Uspeha se jim obeta malo. Nobena vlada neče posredovati. Doma pa je tudi vedno manj upanja. 12. m. travna je minulo že šest mesecev, kar oblegajo Buri Mafeking, a ga ne morejo vzeti.

Listi omenjajo več napak Burov v vojski. Zdi se, da ni popolne jedinosti med voditelji.

Angleški oddelek je prišel blizu Brandtforta, a se je umaknil pred Buri.

Razne stvari.

Solnčni mrak dne 28. vel. travna t. l. Mlajše brave „Dom in sveta“, ki še niso videli kakega večjega mraka solnčnega (ker dogodek ta je primeroma redek, popolno mrknjenje za isti zemeljski kraj celó le na vsakih 200 let jedenkrat), utegne zanimati kaj natančnejšega o prihodnem takem dogodku v popoldanskih urah dné 28. vel. travna t. l. — prvem večjem solnčnem mraku v naših krajih čez dalj časa.

Ta dan bo solnce mrknilo popolnoma le v ozki, 70—80 km široki progi in sicer v Meksiki, na Portugalskem in na Španskem (Ovar, Plasencia, Alicante), v Algiru in Libijski puščavi. Ker razloček premerov solнца (31' 36") in lune (31' 52") isti dan ni velik, ne bo trajalo dolgo popolno pokritje solнца, temveč le 1¼ minute, čas predrag zvezdogledom za direktno opazovanje, fotografovanje in spektralno analizo takozvane „korone“ in protuberanc. V ta namen pride, kakor je bilo v časnikih brati, nad 400 opazovavcev iz raznih dežel v vzhodni del Španije, ki slovi po jasnem nebu v tej dobi.

V naših krajih pa bo to mrknjenje le nepopolno, vendar pa precejšno. Krasnih naravnih pojavov, ki so nepozabljivi za vsakega opazovavca popolnega mraka, seveda ne bomo videli; pač pa bo vsakdo lahko opazoval ono čudno osvetljavo — kakor bi bilo vse nekako s pepelom tanko natreseno ob času največje otemnitve.

V naslednji tabeli je zaznamovan čas začetka, srede in konec mrknjenja in velikost faze (t. j. stotink solnčnega premera, ki bodo ob največjem mraku otemnele) v posameznih krajih.

Srednji krajevni čas. Popoldne.

	Začetek uri-min.	Sreda uri-min.	Konec uri-min.	Velikost faze
Ljubljana	4.05	5.05	6.05	0.68
Celovec	4.03	5.03	6.03	0.67
Trst	4.01	5.02	6.03	0.70
Zagreb	4.12	5.12	6.11	0.68
Gradec	4.08	5.08	6.07	0.66
Dunaj	4.12	5.10	6.08	0.62
Praga	4.01	4.59	5.57	0.59
Krakov	4.27	5.22	6.18	0.57
Inomost	3.48	4.49	5.51	0.68

	Začetek uri-min.	Sreda uri-min.	Konec uri-min.	Velikost faze
--	---------------------	-------------------	-------------------	------------------

Pulj	4.02	5.03	6.04	0.72
Zader	4.09	5.09	6.10	0.74
Sarajevo	4.25	5.24	6.23	0.71
Belgrad	4.35	5.32	6.29	0.62

Iz teh podatkov ne bo težko, za druge bližnje kraje izračunati si čas in velikost mrknjenja, n. pr.:

	Začetek uri-min.	Sreda uri-min.	Konec uri-min.	Velikost faze
--	---------------------	-------------------	-------------------	------------------

Novo mesto	4.09	5.09	6.08	0.68
Gorica	4.01	5.01	6.02	0.69
Celje	4.08	5.08	6.08	0.67

Naj naposled še opozorimo mlade opazovavce na zanimivi pojav, da okrogle podobice solнца, ki jih učinijo presledki med drevesnim listjem na tleh, ali pa luknjica v papirju na drugem nekoliko oddaljenem listu, se med mrknjenjem izpremenijo v podobo faze, katero kaže tačas po luni nepokriti del solнца. S.

Naše slike.

„Madona z liščkom“ (Madonna col cardellino) se imenuje naša slika na str. 297. zato, ker drži Janez Krstnik v rokah pisanega liščka, ki ga mali Jezus boža. Izvirna slika je v Florenciji na tribuni degli Uffizi. Da je ta slika prekrasno delo Rafaelovo, kaže poznavavcu prvi pogled. — Cerkev pri Dev. Mar. v Polju pri Ljubljani (str. 305). Prejšnjo cerkev, katere sliko smo tudi objavili v tem listu, je porušil potres. Treba je bilo nove. Sedanji župnik g. Matija Kolar se je lotil dela in sezidal novo lepo cerkev, katera je kras ljubljanski okolici. Tudi druge župnije iz ljubljanske okolice so sezidale nove cerkve, katerih slike bomo izkušali objaviti o priliki. — „Pomladna bajka.“ Naš sotrudnik g. F. Dobnikar je na izviren način izrazil idejo, da solnce — junak — vzbudi pomladi zakleto ali počivajočo zemljo iz zimskega spanja. V simbolični sliki ni iskati one natančnosti, ki je potrebna v portretih. Slika v celoti pa deluje na oko jako ugodno, ker je tehnika predmetu primerna.

Pogovori.

(Dalje.)

G. Rajev v P.: Vaša pesem, ki smo jo že napovedali, je ta-le:

V pomladi.

Zginil je sneg,	zemlja, nebo
zelen spet breg —	človek, živad,
pomlad prihaja!	staro, mlado,
Kličče iz spon	koča in grad
zvončeka don —	pleše in skače,
zemlja ustaja.	v radosti plače —
Muren čriči	svet melodija.
čmrlek čmrli —	
cvet se razvija.	Oko žari,
Škorec na glas	srce kipi,
vbere svoj bas —	sladkih čutil
v svetu gostija. —	polno gori;
	hoče imeti,
Ves je odet	vse to objeti,
v svatovski cvet;	v sebi združiti
vse se vrti,	slast napojiti,
vse veseli;	plamen vgasiti
	notranjih sil — —
	svet poezija. —

Misel sicer ni izvirna, Bog zna kako nova. Ali čedno izražena je, in jedino v prvi kitici smo precej prvokrat mislili: v svetu gostija, kako to more sklepati iz prejšnjega popisa? Malo posiljeno in prisiljeno je res; a to petje in kričanje in še ta „bas“ zraven nas vendar privede na misel: gostija! Prav lepoglasni tudi v tretji kitici niso tisti .. iti; pa celo prav jasni ne glede misli: a ponavljamo, da kažete vendar ne samo dobro voljo, tudi zmožnosti dovolj: in taki naj pojó, če jim je grlo za to dano in veselje.

G. Gr. Bireški: „Prosim, da sprejmete sledeče pesmi ter jih pregledate, bodo-li za rabo ali ne.“ Za rabo? — pa menda zopet mislite: za v natis „Dom in sveta“, ne? Da vidimo!

Na očetovem grobu.

Vse tiho — končan je že pokop,
ljudij neznamen odšel je trop.
Mladenič le na grobu je ostal,
moli zanjga, ki mu življenje dal.

Oče nebeški, odpusti pregrehe mi,
ki jih očetu sem storil svoje dni.
Ti veš, kaj storil vse je in trpel,
da večne pogube sina bi otel.

Ne zabim naukov, ki mi jih dal,
ko Tebe varuha meni je izbral;

na srce mi govoril, da živim lepo,
ak hočem, da pridem gor v nebo.

Poplačaj mu britkosti in težave,
prosim, sprejmi v nebeške ga višave.
Spomni se tud' mene, ki tu klečim,
dodeli, da kdaj večno se gori veselim.

To torej prva „pesem“! To je nekak prostodušen izliv preproste duše. Vsak količkaj čuteči človek bo mislil tako, če ne še bolj vzvišeno, ob grobu svojega očeta. Ko bi rekli, da ta drobnost nima mislij, bi lagali. A res vendar ni, da so poetiško vzvišene. Proza, ubrana v rimah, in ponavljanje iste misli po teh štirih kiticah. Drugim mislim bi nič ne rekli, originalna pa se nam zdi le-ta: Ne zabim naukov, ki mi jih dal, ko Tebe varuha meni je izbral! Oče — človek — je izbral svojemu sinu Boga za variha. Je že nekaj, a recimo najmileje: ne- navadno! — Rimam ne bi bilo veliko reči. „Trpel — otel“ ni prav čista; pri takih bi pazili, kako se navadno izgovarja v ljudstvu bosedu: *trpu — otež* . . . čutimo, da to ni čisto; še manj se more reči, da bi se vezalo: trudil — zaslužil, kakor vežete v tretji: „Očetov blagoslov“, ki ima takisto pametno misel, a je tudi tako preprosta igračka. — Druga: „Dekletu“, pa nima doslednih mislij, in v dveh prav kratkih kiticah ste zveržili nelogičnih in neumevnih mislij precej, tako da ne vemo, ali hočete, ali nečete!

Cvetka mila, cvetka zala
na okencu sameva.
Deklica, ki mi jo dala,
v vrtecu prepeva.

Dekle, čuvaj se tud' ti,
k' veselo zdaj prepevaš,
da v teb' ljubezen ne zgori,
ž njo srce mi ogrevaš.

Da na merilo ne pazite, da rabite apostrof prav nepotrebno — na to bi vas niti ne opomnili, ker je „pesem“ komaj vredna, da bi v tem oziru popravljali, če ji ne popravite vse misli, ker taka kakor je sedaj — moramo reči — je nezmisel. — Težko bode „srca ogrevali“ s takimi „umotvori“: ali pa morete napraviti kaj boljših, to bi radi videli.

G. M. Z.: „Pošljem Vam v ogled nekaj v verzih; prosim, da bi izrekli sodbo o njih na zadnji strani.“ Poglejmo, kakšno je to „nekaj v verzih“.

S p o z n a n j e.

Vlegla se je megla mi na dušo
in zakrila mi je solnca žar . . .
Še le zdaj se spomnim dobre majke,
ki mi ukov broj je dala v dar.

V koči je ležala smrtnobolna,
sam sedel sem takrat jaz pri njej.
Blede, kot voščene so jej ustne
šepetale uke mirne prej. (?)

Ti si rekla: „podlost, sin, zavrzi;
v svetu ne iskaj nikdar miru,
če v življenju srečen hočeš biti!“ . . .
in zaspala v večnem si Bogu.

O, da sem ohranil opomine
dobre majke v srcu jaz!
A zavrzel sem jih, oj, zavrzel —
iz srca izbrisal jih je čas.

Danes dobro se jih še spominjam;
žal, da nisem se po njih ravnal,
žal, da zlata resnih opominov
dobre moje majke nisem znal.

To bi bili ti verzi tega „spoznanja“. Da bi bili koga naših častitih bravecev ogreli in navdušili, močno dvomimo. Misli so v teh verzih dobre in koristne. A to zmetanje, da tako rečemo, teh mislij, ta nejasnost in ne-logičnost se ne more prikupiti čitatelju in nikakor se ni prikupila nam. Spoznanje — zakaj da je prišlo šele sedaj? In kako da je izbrisal čas vse opomine — „danes pa se jih še dobro spominjam“? Zato, ker se je „megla vlegla na dušo“? In ta slika ob umrli materi — kako malo poetiško izvedena! Vidi se, čuti se ob njej, kako je pesnik res delal to pesem.

Blede, kot voščene so jej ustne
šepetale uke, mirne prej,

kako neokretno, samo da se na „njej“ dobi rima — „prej“! Kar reči na kratko, da ni pesem nič vredna, ne moremo: hvalimo je pa tudi ne in ji ne prisojamo pesniškega duha. — Pa imamo tu še nekaj: „Misli“. Morebiti je v njih kaka misel!

1.

Spomladi priklila je rožica
iz zemlje prerano.
Vetrovi zadali pa so čez noč
cvetici zlo rano . . .

To je že „tako ena“ misel, kakor jo izreče vsak pesnik, če dvakrat ne, pa vsaj jedenkrat v svojem pesnikovanju. Torej nič posebnega, pa še dovolj neokretno: „vetrovi so zadali zlo rano.“

2.

Planinka scveta se v samoti;
v samoti krasna je postala;
se srečno čuti le v tihoti,
ko viher jeze je prestala.

Ta „Misel“ je bolj nesmisel, le besede, ki naj bi se vezale med seboj in se vežejo po prostoru: a misli se ne vežejo. V čem je srečna ta Vaša planinka? Da je „prestala viher jeze“? Te sreče se veseli vsak — v samoti ali v vrvenju ljudij, če prestane „viher jezo“.

3.

Vijolica pod grmom
pozabljena cvedi;
a le pod trnjem grma
sladko oná duhti.

Da vijolica „cvedi“ — pod grmom, je nekaj novega: kje ste dobili to glagolovo obliko? Da samo pod trnjem grma ne duhté vijolice, tega vas prepričajo moje vijolice, ki po s o b i razširjajo lepo vonjavo. Vemo, vemo, kaj ste hoteli reči, a rekli le niste!

4.

Svet je laž in laž je sreča,
ki ponuja se na sveti.
Varuj se, da bridka žalost
v pozno ti ne bo spoznanje.

Lep nauk: zadnje besede ste iz lastnega življenja vzeli, kakor slutimo iz zgornjega „spoznanja“. A preveč hudogledi se nam vendar zdite: „svet je laž in laž je sreča“! Če bodo te „misli“ vendar komu morebiti kaj hasnile in vzbudile kako resno misel, potem nam ni žal, da smo jih natisnili, dasi imamo dovolj vzroka, zakaj jih nismo mogli dati v list. Svetujemo Vam naposled le, da poprej trezno premislite stvar, ki jo hočete napisati, uberete misli dosledno, in potem zapojete o njej, če Vam že srce hoče peti in se odtegne tista megla, ki se Vam je vlegla na dušo.

Ob tej priliki omenjamo, da nekateri naši mladi dopisniki ne znajo ločiti poezije od proze. Žal, da jih z malo besedami o tem ne moremo poučiti: treba le, da sami pazno in s srcem beró dobre pesnike. M. B.

(Dalje.)